

Адабият Дагъыстан

16+

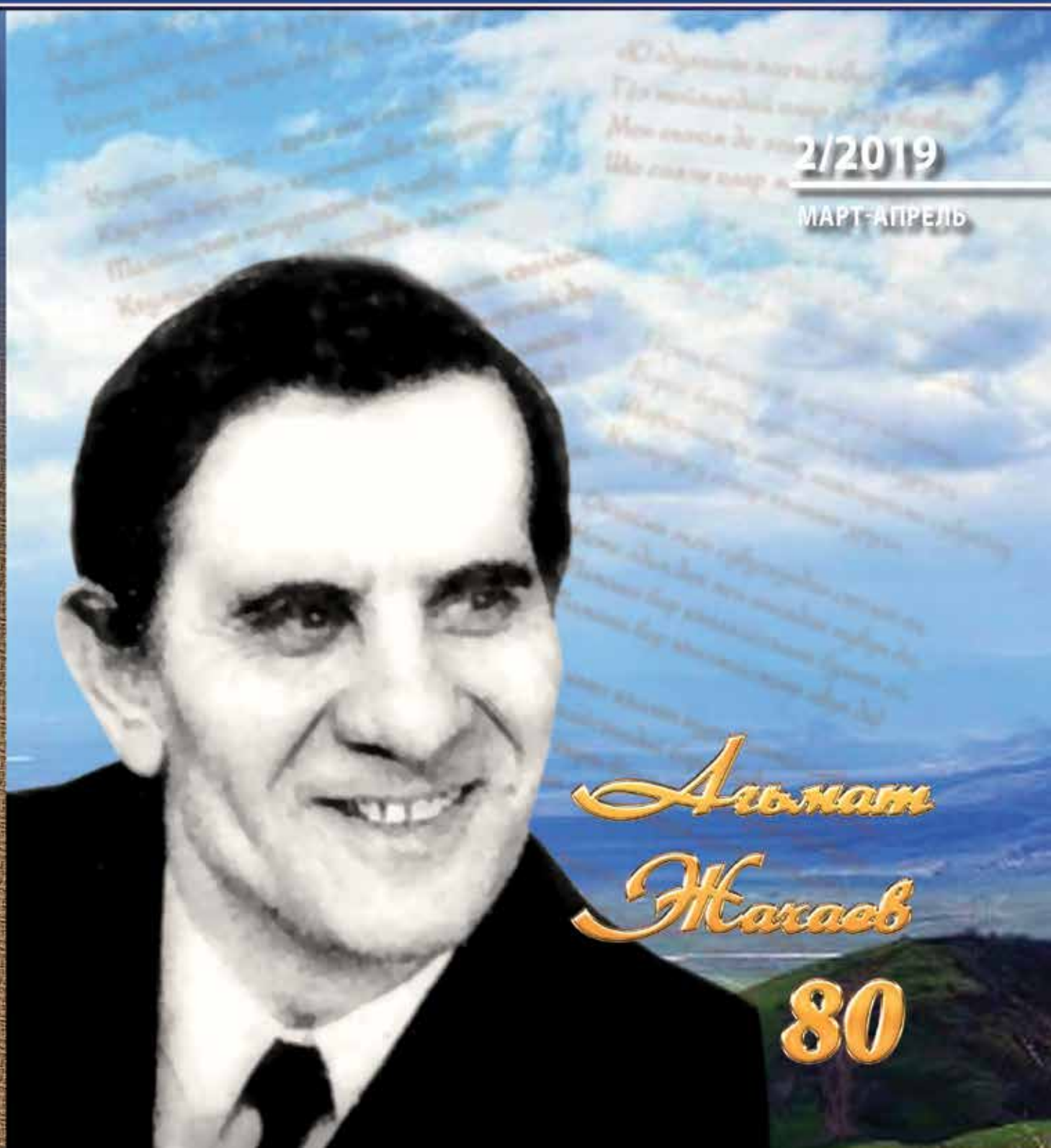
ISSN 0235-0157

Тангчолпан

ЭКИ АЙДА БИР ЧЫГЪАГЪАН ЧЕБЕР – АДАБИЯТ ВА ЖАМИЯТ-ПОЛИТИКА ЖУРНАЛ

2/2019

МАРТ-АПРЕЛЬ

Аднан
Жакаев

80

*Агъмат Жачаев Камал Абуков булан дагъыстан поэзияны гъакъында
лакъыр этеген вакъти.*

А. Жачаев художник уланлары булан музейде.

Танголан

Эки айда бир чыгъагъан чебер-адабият ва
жамият-политика журнал

Учредитель:
Министерство
информатизации, связи
и массовых коммуникаций
Республики Дагестан

1917-нчи йыл, 20-нчы
августдан башлап чыгъа

Издається с 20 августа
1917 года

2

2019

март – апрель

БУ НОМЕРДЕ:

Шаирни 80 йыллыгына

ПОЭЗИЯ

Агъмат Жачаев. <i>Шигърулар</i>	3
Сайламлы сонетлерден	22
Багъышлавлар	38
Яш къаламлагъа – ачыкъ кагъыз	62
Аш гесек (<i>поэма</i>)	68
Шаирлер шаирни гъакъында	81

Государственное бюджетное
учреждение Республики Дагестан
Редакция республиканских
литературных журналов “Соколенок”
и “Литературный Дагестан”

Баш редактор
Мурад Агъматов
тел. 67–16–31

Жаваплы редактор
Супиянат Мамаева
тел. 67–18–89

Редколлегия:
К. Абуков
А. Абдуллатипов
П. Абдуллаева
З. Акавов
С. Алиев
Ш.-Х. Алишева
М. Гьюсейнов
А. Жачаев
Гь. Оразаев
А. Солтанмуратов

Редакцияны адреси:
367025, Магъачкъала,
Данияловны орамы, 55.

Телефонлар:
бухгалтерия – 67–18–75
редакторлар – 67–18–89

ТАНГЧОЛПАН №2
на кумыкском языке
март – апрель

Электронный адрес редакции:
litdag@mail.ru

Электронный адрес журнала:
tangcholpan@mail.ru

Позиция редакции может не совпадать с точкой зрения авторов, которые несут ответственность за достоверность и объективность представленных для публикации материалов. Рукописи не рецензируются и не возвращаются. При перепечатке ссылка на «Тангчолпан» обязательна.

Регистрационный номер: серия ПИ №ТУ 05-00415 от 22.04.2019 г. выдан Управлением Роскомнадзора по Республике Дагестан.

Типография: ООО «Издательство «Феникс-пресс».

Адрес типографии: 367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Тангчолпан №2 2019
На кумыкском языке

Выход в свет 16.05.2019 г.
Тираж 799 экз.
Заказ № 373. Цена свободная.

Печать офсетная.
Бумага офсетная. Формат 70 х 108 1/16.
Усл. печ. л. 8,4. Уч. изд. л. 8,7.

Редакция и издатель: Государственное бюджетное учреждение Республики Дагестан. Редакция республиканских литературных журналов “Соколенок” и “Литературный Дагестан”.
Адрес редакции и издателя:
367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Агъмат ЖАЧАЕВ,
Дагъыстанны халкъ шаири,
Дагъыстан Республиканы
Пачалыкъ савгъатыны лауреаты

КЪУМУКЪ ЙЫРЛАР

Нече-нече асруланы боюнда
Къумукъларым йырдан къуванч алгъанлар,
Къумукъ халкъым не бар буса оюнда,
Къумсармасдай къумукъ йыргъа салгъанлар.

Къумукъ йыргъа кёп тюрлю анг салынгъан,
Къумукъ йырда къуванч да бар, агъ да бар,
Аталардан аманатгъа къалынгъан
Рагъму да бар, намус да бар, ягъ да бар.

Къумукъ йырлар – яраланы сызлаву,
Къумукъ йырлар – кюстюнювю кёплени,
Таланагъан топуракъны бозлаву,
Къумукъ йырлар – кёкюревю кёклени.

Къумукъ халкъым къумукъ къылын къолласа,
Йыр багъышлай огъар, гъатта торгъай да,
Къумукъларынг къуллар болуп къалмаса,
Къумукъ элим, сагъа етер ер къайда?

Къайсы десенг, лап да азиз йыр магъа,
Къумукъ йырны айыраман, сачаман,
Оъзенлени йимик къумукъ йыргъа
Денгиз йимик юрегимни ачаман.

Январь, 2018

КИМДИР?

– Беш бармакъ йимик
Беш сораум бар,
Толу шат не ер?
– Тою бар абзар.

– Бетинге кимдир
Балкъып багъарынг?
– Отавумда ол
Дюр от ягъарым.

– Ким жан къыйнатар,
Шону да ташдыр?

– Акъчагъа сатар
Азман къурдашдыр.

– Къайгъырсанг, кимдир
Къалажакъ яна?
– Озокъда, бизин
О тапгъан ана.

– Артдан хабаргъа,
Айт, кимдир чомарт?
– Ана Ватангъа
Арт берген намарт!

Январь, 2018

БОРАНДА КЪАЛГЪАН АДАМ

Ону учун, тайгъан гъалдан-гючюнден,
Бары затдан бир игъы бар ер алдын,
Ат йыгъардай акъ боранны ичинде
Бир ол гъали гёрюнеген къаралдын.

Гёрюп болмай не арэк, не ювукъну,
Боран борап, артгъа-алгъа бурула,
Шаркъ-шаркъ этип, шакъырлама сувукъну
Къамучусу огъар къатты урула.

Ойлаймы экен сувугъундан сызлап ол,
Нете эдим деп мен анамдан тувуп да,
Тамаша бар къалмайгъаны бузлап ол,
Тамаша бар къалмайгъаны авуп да!

Бир къыл къалып тура битмей сабуру,
Къырсайгъандай боран баврун ярмагъа,
Къар къюрт болуп къалмас учун къабуру,
Болгъан чакъы къарай алгъа бармагъа.

Ону учун, тайгъан гъалдан-гючюнден,
Бары затдан бир игъы бар ер алдын,
Ат йыгъардай акъ боранны ичинде
Бир ол гъали гёрюнеген къаралдын!

Декабрь, 2017

ГЕТМЕГЕ БОЛГЪАЙ ЭДИМ

Юрегим тартгъангъадыр
Языв ишге яшымдан,
Яшлыкъ къолдан чыкъса да,
Языв чыкъмай башымдан.

Гелген ёкъ гетмей къалма,
Гелдим мен де гетерге,
Гелмегим де бир насип
Йыр дюнъяда не этерге.

Лап насипли шаирдир
Хаты халкъгъа къалары,

Къабургъа гетегенде
Халкъ инбашгъа алары.

Шолай шаирдир гетер
Халкъ шаир деп айтаргъа,
Оъзю онда гетсе де,
Оъз халкъына къайтаргъа.

Яшайгъан кюйде язып,
Язагъан кюйде яшап,
Гетмеге болгъай эдим,
Къайтар шаирге ошап.

Март, 2017

САВБОЛ, КЪЫСМАТ

Аягъымны аяп басма Тюзюм бар,
Таянмагъа тавларым бар къаялы,
Тавгъа-тюзге ачыкъ тутар юзюм бар,
Савбол, къысмат, кёп савбол шо саялы.

Сен къоймадың, ялгъантындан йыртыллап,
Гёземелик гёзьяшларым тёкме де,
Эки тизим ток ургъандай къартыллап,
Тюзсюзлюкню къаршысында чёкме де.

Ач йылларда ачдан авмай яшама,
Къыйын эди, къатнап акъ да, къара да,
Къыйын эди оъзден къысмат яшама,
Оъз еримни табардай халкъ арада.

Яшав ташгъын зорба ташып акъгъанда,
Ондан чыкъма болмай кёплер бата эди,
Ягъ салагъан ерге чёрек тыкъгъанны
Яркыч йимик ягъасына ата эди.

Савбол, къысмат, ялсызлыкъгъа ес этип,
Ташлагъанынг учун яшав ташгъынгъа,
Адам болма тувгъанымны эс этип,
Адамланы арасына къошгъангъа.

Октябрь, 2017

ЭГИЗЛЕР

Гёзеллиги гёз толтурар гьаман да
Эркин бавгъа эки сама гюл герек.
Эгиз къызлар, булай алгъан заманда
Бир тамургъа битген эки гюл терек.

Бир-биревню суюмек – насип олагъа,
Шондан артыкъ атив насип ким излер,
Ана шолар суюв берген олагъа,
Шолар насип гёрге тувгъан эгизлер.

Бирчелигин артдагъы ва алдагъы
Ативден де атив гёрге нечелер,
Бирче олар бармакълардай къолдагъы,
Аргъандагъы перделердей бирчелер.

Суюнелер шогъар гюлю чатгъангъа,
Шо суювню шонча шолар ушатгъан,
Бир ананы къарынында ятгъангъа,
Бир Аллагъы бир-биревге ошатгъан.

Яшамайлар шо суювюн яшырып,
Суюнелер суюв ёлу шоларгъа,
Шо суювюн суювдүмташдай ташдырып
Бир йырында шулар язгъан Зулехъа:

«Юлдузлары магъа ювукъ гёрген,
Гёз тоймасдай олар гёзгел боявлу,
Мен оюзюм де эгизлени биримен,
Шо саялы олар магъа аявлу».

2018

БАТГЪЫЧ

Белликлери кёп батгъычдай бу яшав,
Оьрленебиз гъар белликге бир басып,
Бир де енгил гёгерилме алгъасав,
Бир де авур, турагъандай яр басып.

Оьрге барып болмакъ тюгюл оюн да,
Огъар минме кьоркъгъанны эл макътамай,
Бирлер кьоркъуп токътай орта боюнда,
Бирлер батгъыч битгинчеге токътамай.

Бирлер шонда гьалал алгыш ала чы,
Бирлер, тюзю, башгъа болмай йыртгъычдан,
Оьзлер учун оьрге етме ёл ачып,
Оьзгелени чалт йыгъа шо батгъычдан.

Болмай батгъыч беклигине базынмай,
Бош этмесдей бир мыхын, бир чююн де,
Не болса да, не къажымай, не сынмай,
Батгъыч бийик Аллагъ салгъан кююнде.

Ава бусанг, ёкъ таяв да, тирев де,
Амал да ёкъ бу батгъычдан ихылма,
Не яхшыдыр билмейгени бирев де
Къайсы беллик басыларын йыгъылма.

2017

ГЮН ЧЫГЪЫП ГЮН БАТГЪЫНЧА

Гюн чыгъып, гюн батгъынча
Нечик гьал да тувула,
Нече тюбек атыла,
Нече сюек жувула.

Гюн чыгъып, гюн батгъынча
Къайгъыбыз къувгъай эди,
Халкъы артгъан дюньягъа
Хадиргюн тувгъай эди.

Гюн чыгъып, гюн батгъынча,
Битгинче бар чыдамлар,

Акъчагъа сатылмасгъа
Ант этсе эди адамлар.

Адамлар чыгъып къалмай
Адамлыкъны кебинден,
Адамурлукъ гелсе эди
Акъча дагну эбинден.

Бар зат гъеч, адамланы
Атом дав зор чалмаса,
Гюн чыгъып, гюн батгъан сонг,
Дагъы чыкъмай къалмаса!

2017

ЯЗ ГЕЛСЕ ЭДИ

Гелгей эди языбыз,
Гёз сатып тоймас йимик,
Гёзеллигин гёргенлер
Гёз этмей къоймас йимик.

Гелсе эди, адамланы
Агълы этип алмасдай,
Атылтывлар токъталып,
Аты-чуву къалмасдай.

Гелсе эди, геливюнде
Гюн иржая къаларгъа,

Гюн тиймей, гюе тийип,
Гюнчюлюк ёкъ боларгъа.

Гелсе эди гелишли яз,
Алай алив ёл ясап,
Алив хабар гелтирер
Акъ атлыдай алгъасап.

Алып гелгей эди яз
Айтып битмес талай да,
Гюллер алып гелсе эди,
Гюллелер кёп булай да!

2018

ТАРЖУМА

Бир таржумачы башлап
Жаным хошлагъан эди,
Таржума этейим деп,
Тилей башлагъан эди.

Айтмай да ол къоймады
Таржумасын макътарым,
Таржумада гъар сатыр
Нечакъыгъа токътарын.

Тюзю яхшы, тилевюн
Мен алив гѳрген эдим,
Бирин эт, къарайым деп,
Бир йырым берген эдим.

Таржума этдирсем де,
Алив ачар деп сырым,
Авруйгъан яшгъа ошар,
Агъарып къайтды йырым.

Таржума тюгюлгедир,
Мен огъар баш иймедим,
Гъап-гъавайын берсе де,
Къабул этме суюмедим.

Тарыкъ къайсы якъдан да
Таржума яхшы болма,
Ким сюер дагъы сатып
Авруйгъан яшны алма?

2018

ЯРТЫ ЯЛЛАГЪАН ТЕРЕК

Сув ягъада бир бу терек къаралгъан,
Бирев огъар от салгъаны билине,
Къарагъанда, бирев етген кѳмекге,
Яллагъан сонг етгинче лап белине.

Къарап огъар къарнынг къалмай айланмай,
Кѳп къарасанг чартлатардай чыдамны,
Эсге сала, аявсуздан кѳк уруп,
Аякъ уьстде авмай къалгъан адамны.

Оьрчюп янар отну мунда сѳндюрме,
Къарагъанда, сув да хыйлы къоллангъан,
Ярты яллап сынган бутакъ терекде
Бармакълары ѳкъ билекдей саллангъан.

Буссагъат да о балкъмакъны гъайында,
Яшгъармагъы къалмас йимик гъеч болуп,
Токътагъанман, къурдашыма къыйында
Етишгендей гечмес йимик геч болуп.

Къаравланса къаравлансын бой-сою,
Къасты ѳкъдай эки сынып бошама,
Сюегендей оьктем тутуп о боюн,
Яллатгъангъа ачувгъа да яшама!

2017

АДАМ ТУВА

Адам тува дюньяны
Онг якъгъа бурмагъа да,
Оъзюн ана тапгъанны
Унутмай турмагъа да.

Яхшылыкъгъа тувгъанын
Барлама да тува ол,
Бар болгъур сав дюньяны
Торлама да тува ол.

Сюйме тува Элин де,
Сюйме тува уьюн де,
Топгъа салып атса да,
Къалма адам кююнде.

Атылтма да тувмай ол
Бир гюнагъы ёкъланы,

Эсге салма да тувмай
Къызылланы-акъланы.

Тува Элге табулуп,
Давда базма-батма да,
От чачагъан дотланы
Тёш къаплап токътатма да.

Сюйсе уллуда болсун,
Сюйсе болсун яшында,
Адам адамны сюймек
Бар барлыкъны башында.

Сюймеген буса бизин
Сюерге тувмагъа да,
Сюер табулмас эди
Сюегин жувмагъа да!

2018

ТАШ

Адам сынагъан
Ташны не этип де,
Къылыч яныгъан
Чарташ этип де.

Душман тюп болуп,
Жан да хошлагъан,
Артындан ону
Таш да ташлагъан.

Адамны сюе
Адам чакъы таш,
Адамгъа не
Асхар тав да баш.

Къайда болса да,
Таш къаршы къангъа,

Таш явмай къалгъан
Къайсы душмангъа?

Адам чакъы таш
Адамгъа айтгъан:
Къан сююп гелген
Къачан сав къайтгъан?

Айланса эгер
Шо таш сынташгъа,
Шо ташны халкъгъа
Таъсири башгъа!

Къан сюйме кюй ёкъ
Къан чапмас башлар,
Азмы давлардан
Къалгъан сынташлар?!

2018

КЪЫЗ ДЕГЕНДЕ ДЕ, КЪЫЗМЫ

Къыз дегенде де, къызмы,
Къувлуй къызыл гюл йимик,
Гёрсенг, тюлюнг тюш бола,
Тюшюнг бола тюл йимик.

Къыз дегенде де, къызмы,
Къыркъ улан гёз салгъан дей,
Къыркъ да улан бир гёрюп,
Гъашыкъ болуп къалгъан дей.

Къыз дегенде де, къызмы,
Къарар гёзюнг къамаша,
Къыркъ да улан къыркъ булан
Дазуланса тамаша.

Къыз дегенде де къызмы,
Юрегимде ер алгъыр,
Мен сюегенни айтмай,
Адагъан, дей, къаралгъыр.

Къыркъ биринчи менмендир
Арив суюме яралгъан,
Къыркъ уландан чыгъарып
Алмакъ магъа къаралгъан.

Ай, не пайда турмакъдан
Сюемен деп къычырып,
Алып гетип къалмасам,
Къаралгъырны къачырып!

1968

ТАРЫКЪМЫ ЭДИ ЯЗМА ДА

Сюйсе эрте, суюсе болсун геч айып,
Ете магъа ятмай ерде, жабарда,
Охуп болса туююл, Агъмат Жачаев
Онча язып болмай деген хабар да.

Аллагъ гёре, адамлагъа базсам да,
Адамсызгъа антгъа бир де базмайман,
Билген кюйде терен куюуп язсам да,
Биревге де терен куюу къазмайман.

Къуванмакъ да туююл магъа ошавда
Яман ерде къурдашгъа танг къатывдан,
Аллагъ магъа гёрсетмесин яшавда
Озар гюнню къурдашланы сатывдан.

Огъ, охувчум, ачсам сагъа сырымны,
Къастым ёкъгъа башынг сени алдатма,
Охугъанда сен ушатмас йырымны
Хошум геле отгъа атып яллатма.

Тувгъан бусам ярай мен йыр тохума,
Йыр тарыкъгъа баздырма да, базма да,
Озьюм язгъан йырны оьзюм охума
Болмай бусам, тарыкъмы эди язма да!

Октябрь, 2017

НАМАРТ КЪУРДАШ

Къурдаш сатса, дюнья сагъа ят экен,
Тарыкъ экен болгъан чакъы къатмагъа,
Артдан хынжал басгъан йимик зат экен
Сен инангъан къурдаш сени сатмагъы!

Сен сюер зат – салынмагъы сын магъа,
Къысас салып, къысмагъа мени ёкъ этип,
Бола бусанг, гъар кирпичинг сен магъа
Урар эдинг ув сюртюлген окъ этип.

Дагъы «намус» ёкъ экенге бойнунгда,
Кёп намартгъа сен экенсен баш болгъан,
Магъа урмакъ учун сени къойнунгда
Кёпден берли нече де кёп таш болгъан.

Шюкюр болсун, къынгыр тюгюл ёлумну
Шо ташлардан мен тазалай гелемен,
Эгер сагъа берсем энни къолумну,
Къыркъламагъа тюшежегин билемен!

Июнь, 1986

ИТНИ ОБЪЮМЮ

Бирден чыкъды о ёлгъа,
Ёл ортада къатды о,
Къоркъмагъыны гючюнден
Бир турду, бир ятды о.

Ит буса да, умутлу
Эди объюн аяр деп,
Бирев болмаса бирев
Ёлдан оътме къояр деп.

Бир онг якъгъа бурула,
Бир сол якъгъа бурула,
Сайки, бир амал болса,
Облмей къалма къурула.

Тавакаллыкъ этип ит
Ёл ягъагъа чапмакъ да,
Бирче болуп къалгъандай
Болду машин къакъмакъ да!

Шонда шу болду итни
Гелеген заты къолдан:
Увалгъан чархын сюйреп,
Гъал-гъайгъа чыкъды ёлдан.

Гёрмеге сюегендей
Объуне ким ургъанны,
Ажайып бир иш эди
Ёлгъа башын бургъаны.

Ахыр гезик гъанцыллап
Сёнегендей гёзлери,
Чалынгъан йимик болду
Итни къаргъыш сёзлери.

Балики, англагъандыр
Адам деген алайын,
Ит адам болгъунчагъа,
Ит болмакъ кёп къолайын!

Февраль, 2017

ШЮКЮР БОЛСУН

Гёзюн-къашын да сыйпап,
Ант бердим мен анама,
Анагъа арт бергенни
Аллагъсызгъа санама.

Анадан мен тувгъаным
Эки яшап алмасгъа,
Эки гюнлюк дюньяда
Эки бетли болмасгъа.

Ахыр гесек ашымны
Ачгъа эки бёлдюм мен,
Ачдан оьлер адамны
Къызгъанып да оьлдюм мен.

Антгъа бир къурдашгъа да
Артдан чатакъ урмадым,
Алдымда авагъанны
Къагъып тутмай турмадым.

Язгъаны бардыр магъа,
Яхшылыкъда къулагъым,
Шюкюр болсун баргъа да
Юрекде йыр булагъым.

Къыжыратмай тишлерим,
Къылыгъым юваш тура,
Аз буса да ишлерим
Аллагъым къурашдыра.

Март, 2017

ЯВУНДАН СОНГ

Явуп турду болмас йимик тез сайпар,
Болгъан чакъы ерни чангын ёярдай,
Барысын да болмаса да, бир тайпа
Юреклени къарасын да чаярдай.

Явуп турду йырлайгъандай янгыча,
Явуп турду дюнья къулакъ салсын деп,
Явуп турду гюл-чечеклер къангъынча,
Гюлле кёплюк унутулуп къалсын деп.

Явуп турду бир затдан да тартынмай,
Топуракъны йик-йигине етердей,
Къургъакъ къырлар бир токътамай, бир тынмай,
Бийик аршгъа битмес алгъыш этердей.

Чачып-тозуп булутланы гёпюрген,
Кепгенчокъ да кёкню энги-яягъы,
Энемжая ошап жанлы кёпюрге,
Аршны бойлап-торлап къойду, баягъы.

Бу явунгъа: – БАРКАМАН! – деп къол салып,
Сюер эдим йыр тангым тез къатгъанны,
Шо кёпюрден таба аршгъа ёл салып,
Аллагъ булан аралыгъым артгъанны.

2017

АРТДАН КЪАРАП АТАМ МЕНИ БАР ЙИМИК

Яш чагъымда тюгюл эдим тынч турар,
Атам къарап мени чарчым къайдама,
Уйрете эди, ким минсе де къутурар,
Атланы да алай къувуп гъайдама.

Эшитгендокъ мен миндим деп айтмагъым,
Аясын ол атгъа къагъып къоя эди,
Атым йыгъып атама мен къайтмагъым,
Юрегине юз минг къайгъы къуя эди.

Ат йыкъмаса айта эди ял ал деп,
Къутулдунг, деп, къаралтмай гёз-къашынгны,
Гъали сагъа, балам, ашынг гъалал деп,
Атам сыйнап ала эди башымны.

Атлар азгъа Йыр ат булан черлеме,
Йыр ярышда азлар гъали ал чыгъа,
Йыр атымны тюшген сайын ерлеме,
Атам ёкъгъа талчыгъаман, талчыгъа.

Йыр ярышны чыкъгъай эдим артына,
Йыр ат магъа бир– къуванч, бир– зар йимик,
Артда къалма тартынаман, тартына,
Артдан къарап атам мени бар йимик.

2017

СУВСАПЛЫКЪ

Дагъы абат алма болмай, гъай аман,
Дув дангылда гъалдан тайып авамаман,
Сувсаплыкъда ичим яна, чиркиймен,
Этме болмай турагъанда бир кюй мен,

Къайдан чыкъды, кёкден тюшюп гелгендей,
Жанбазарда экенимни билгендей,
Бир душманым сув узатды: – Гётер деп,
Сувсапсан чы, сувдан толгъан чептер! – деп.

Ону эпсиз хошландыра пашманым,
Сайки, мени сынап къарай душманым.
Ол гёзлемей мен этер деп этерни,
Ерге уруп уватдым мен чептерни!

Душмандан сув тилегинче ичмеге,
Къолай гёрдюм мен къабургъа гёчмеге,

Шо еримде арт тынышым бёлдюм мен,
Шо еримде сувсаплыкдан оьлдюм мен.

Шонда бирден силкинип мен учаман,
Тюшюм болгъан экен... гёзюм ачаман.
Тюшюм болмай, болгъан буса тюл булай,
Тюлюмде де оьлер эдим тап шулай!

2016

ТЁЛЕ УЙ

Арта бара кьабат-кьабат
Кьала кьурар «агьалар»,
Тёле уйлю уланлагъа
Олар оьрден багьалар.

– Гьай, бу яшлар оьсюп кьала,
Бары бирдей ёргъа! – дей, –
Гьай, бу яшлар – кьуш балалар,
Учуртарбыз кьыргъа! – дей.

Кьалаларда кьабатлар кёп,
Кьабур буса – бир кьабат,
Бешикни де, кьабурну да
Аралыгъы бир абат.

Артыкь байлар кьатнамайгъан,
Аллагъ гёерер Оьрюнден,
Эки кьурдаш сыр чечебиз
Тёле уйню тёрюнде.

Тёле уйде яшайгъан бир
Кьурдашым бар кёп тезден,
Айлыгъы кёп аз буса да,
Кёп намуслу, кёп оьзден.

Талчыкь артып толгъанда мен
Ону башлап табаман,
Кьала уйге багъып чапмай,
Тёле уйге чабаман.

Хабарыбыз узакъ бола,
Дюнъя гьалдан, Ер шардан,
Кьурдашымны сёзю кьысгъа,
Хабар чыкьса яшлардан:

Тёле уй шо кьатгъан ашлы,
Тюрлю аш дей шогъар да,
Тёле уй шо бары яхшы
Гьали де тахшагъарда.

2017

КАЛИНА ТЕРЕК

Арив терекни гёрсем,
Ачылар юрегим бар,
Кьабакъ алда оьсеген
Калина терегим бар.

Кьызы ёкь ана учун
Кьызыл гийген кьыз йимик.

Чечеклерин сорасанг,
Чебер хошунг гелердей,
Чечеклер лап еринде
Чебер налбекилердей.

Оьтеген-барагъанлар
Кёп кьаравун кёп гёрмей,
Гёз тиймесин деп огъар
Кьайдан кьойсун тюкюрмей.

Кьызыл емишде гючю,
Кьызыллыгъы парз йимик,

Кёп гёрсе де кюсдюрмей,
Кьувлуй кьызыл емиши,
Кьабакъалда оьсдюрмей
Кьоймасдай ону гиши.

Май, 2017

БИР ТАМАША БУ ЯШАВ

Бир тамаша бу яшав,
Ким яшай чапма болмай,
Бир затны тас этмесенг,
Бир затны тапма болмай.

Бир тамаша бу яшав,
Бир харсдай, бир хатардай,
Бирлер – тойлу-йыбавлу,
Бирлер – ойгъа батардай.

Турмай о кьюру бизге
Ичигиз-ашагъыз деп,
Юз тюрлю намус салып,
Кюоя о яшагъыз деп.

Бизин о, яшай туруп
Башгъа этме де башлай,
Биревде – юрек ачыкъ,
Биревде – билев ташдай.

Бир тамаша бу яшав,
Не якъдан да хоту бар,
Кимге – женнет бавудай,
Кимге – ахырат оту бар.

Яшав турмай йыр болуп,
Ахырыбыз битдире,
Заман булан бир болуп,
Аркъабашгъа етдире.

ЭМЕНДЕЙ ЭРЕТУРУП

Йыр язмакъ оюн тюгюл,
Чайнамакъ тюгюл сагъыз,
Аявсуздан къоллана
Алтынгъа тенг акъ кагъыз.

Алай алив акъ кагъыз
Тюшюп гелмей чи оърден,
Акъ кагъыз шо этиле
Арнавут эменлерден.

Къызгъанмай къолламасдай
Кагъызны шо къаламым,

Башдан шогъар баш шагъат
Йыр дюньямы, йыр аламым.

Йырлар язма болса эдим,
Халкъгъа гереклер йимик,
Элге-халкъгъа табулар
Эмен тереклер йимик.

Халкъгъа етишсе хатым,
Хадиригъа гере туруп,
Оълме къайырмам эдим,
Эмендей эретуруп.

2017

ГЮЛ БАВУНГ

Бу гюл бавунг – женнет бавдай йыбанчынг,
Гюллеринге шавла элей Гюн-элек,
Бу гюл бавсуз гюл ачмасдай къуванчынг,
Бу гюл бавда сенсен язгъы гёбелек.

Гюллеринг кёп тиер йимик негер де,
Менден артыкъ, айт да, шону ким эслер,
Сен балжибин болгъан бусанг эгер де,
Балдан толар эди нече кюмеслер.

Сен кёп сююп оьсдюрген бу гюлlege
Къайтып-къайтып къарасам да нече мен,
Бир гёчемен яшлыкъдагъы гюнlege,
Бу гъалиги чагъыма да гёчемен.

Арив гюллер къарама да, гёрме де,
Арив гюллер, лайыкъ гюллер абургъа,
Арив гюллер савгъат этип берме де,
Салмагъа да арив гюллер къабургъа.

Бир сенсен чи гюл бавгъа ес сырдашым,
Сенден алда гетсем эгер яшавдан,
Къабурума, сыйпагъан сонг сынташым,
Гюллер салма унутмассан шу бавдан.

2015

АГЪАЧКЪОМУЗ

Агъачкъомуз къытап къалса ожакъда,
Къайгыбызгъа къайгыны шо къошардай,
Осуз къалгъан къайсы къумукъ ожакъ да
Отбашыны оту ёкъгъа ошардай.

Агъачкъомуз – сатмас къурдаш ёлунгда,
Агъачкъомуз ангдан дюнья толса эди,
Къайсы къумукъ уланны да къолунда
Къонгуравдай агъачкъомуз болса эди.

Тёбевизде Гюн болуп да о янгъан,
Агъачкъомуз – тюбюбюзде асав ат,
Агъачкъомуз нече къайта къоллангъан
Къанлы давда башлангъынча «къазават».

Артыкъ не бар агъачкъомуз барындан
Ачып алар гёнгюн досну-ювукъну,
Агъачкъомуз – жан азыгъы бырындан,
Жан азыгъы жан багъалы Къумукъну.

Айтдым буса айтгъанымдан къайтмайман,
Ондан артыкъ шат да бизин ким этер,
Адамны чы айтмагъа да айтмайман,
Къыржанны да къыржанлыгъын кемитер.

Ананг оьлгюр агъачкъомуз бар ерде
Эргишини къыйын бола къартлама,
О согъулса – эркин бола тар ер де,
О согъулса – токътай сюек чартлама!

Агъачкъомуз согъулмакъны гёрюп онг,
Аталардыр давда чола тапгъан да,
Окопда бир агъачкъомуз сокъгъан сонг
Ахырынчы атакагъа чапгъан да.

2018

ЙЫРЛАЙЫКЪЛАР

Къумукъ йырны талайыны
Тангалагъы тангы ярыкъ,
Аталардан къалгъан ону
Айтып битмес ангы ярыкъ.

Сабурдан да сабурубоз
Бере буса пайда бизге,
Сабурлукъну тюбюндеги
Сари алтын къайда бизге?

Йылайыкълар ярыкъ къастда
Йыргъа уста халкъыбызны,
Йыламагъа тувмагъан сонг,
Йыр гётерсин къалкъыбызны.

Йырлайыкълар, чалт заманда
Чалтлыкъ якъдан талмас учун,
Чалт заманны къуйругъунда
Чангъа батып къалмас учун.

Яхшыбызгъа гюегенлер
Ягъабыздан тутмас учун,
Ялгъан дослукъ сюегенлер
Ялгъан булан утмас учун.

Йырлайыкълар, кант кыыздырмай,
Кант базарны тозар гъакъда,
Акъ сабанны тот басдырмай,
Сабан салып озар гъакъда.

Йырлайыкълар оьзден къумукъ
Оьзден кюйде къалар гъакъда,
Оьзденликге аркъа таяп,
Оьзюн къолгъа алар гъакъда.

Йырлайыкълар, тарымасдай
Акъча учун чав-чувгъа да,
Тобукъдан биз тургъаныбыз
Тарыкълагъа ачувгъа да.

2017

ГАЗЕТДЕН ГЕТГЕН КЮЮМ

Эгер де тынч болгъан буса иш онда,
Тюше болгъан буса жибин кюшлеме,
Шаир къавум къувнатып гёз-къашын да,
Чабар эди янгыз онда ишлеме.

Айлар-йыллар уча эди аядан,
Къысмет булан тюгюл эдим давламай,
Къоркъа эдим артда редакциядан
Чыгып болмай къалардан да лавламай.

Ес экенге юхусуз кёп гечеге,
Поэзия якъгъан отгъа есге де,
Бир фронтдан бир фронтгъа гёчеген
Солдатны мен сала эдим эсге де,

Артда къалмас учун бетим бишердей,
Къаламымны «Ёлдаш» шайлы ашалтды,
Башым яхшы ишлетмеге тюшердей,
Башчылар да алышынды беш-алты.

Къаршы чыгып къалгъан-къулгъан замангъа,
Поэзия чыгып нече бетиме,
Узакъ онда къайнагъаным тамангъа,
Юрек айтып огъар савбол этдим мен.

Гетдим ондан акъ атыма ер артма,
Гетдим ондан тирисинде гёзюмню,
Яшав арбам ахыратгъа бургъунча,
Обзюмде мен тапма гетдим обзюмню.

«Ёлдашгъа» мен ялгъан ёлдаш болмадым,
Къыркъ йылымны бердим огъар къызгъанмай,
Гетдим ондан артыкъ болуп къалмайлы,
Арив гетдим Аллагъ магъа язгъандай.

2011

МАЙЧЫРАКЪ

Ярыкъ барда – тас боласан,
Ташланасан, нас боласан,
Ярыкъ барда – шайчыракъсан,
Ярыкъ ёкъда – айчыракъсан.

Барынг-ёгъунг билинмесдей,
Тёр тамлагъа илинмесдей,
Чыгъагъангъа эсибизден–
Геч, майчыракъ, геч сен бизден.

Баракалла болсун сагъа,
Болагъангъа шулай туруп:
Лап тарыкъда адамлагъа
Иржаясан йылай туруп.

Сайламлы сонетлерден

СОНЕТ ОШАЙ КЪАННА КЪАЗАКЪ ЙЫРЛАГЪА

Сонет ошай къанна къазакъ йырлагъа,
Къыргый чююп айланмадым къырлагъа,
Къыр къарамай, къырыйымдан къайырдым,
Къанат къагъар къумукъ сёзлер айырдым.

Сюйдюм гъар сёз оз ерине къонгъанны,
Сюйдюм гъар сёз сююнгенни-онгъанны,
Челтирдедей сал-сал болуп ятыргъа
Сыйдырмадым гючден он дёрт сатыргъа.

Халкъ экенин билип багъа гесежек,
Терек болсун учун балкъып оьсежек,
Гёз алдыма тутуп элни халкъларын,
Гёз къаратып оланы дос гъалына,
Арсейини минг макъталгъан макъарын
Мен къыяман Къумукътюзю талына.

КЪУЛЛУКЪ АЛГЪАН ЙИМИК СОНЕТ ЯЗАРГЪА

Къурдаш оьлюп, тюшсе сонет ясама,
Хайыр ёкъдур ичингде от янмаса,
Алдынгдагъы акъ кагъызны бир сама
Гюйдюрердей гёзьяш бюртюк таммаса.

Ону язма болсун учун онг магъа,
Къалгъымасын учун къалам къолдагъы,
Тарыкъ болмай нечик къалсын сонг магъа
Сувдай уллу сююв Анадолдагъы.

Агъымда шо тюшдю хыйлы акъма да,
Къабул кюйде сонет гъайкел такъма да.
Болмаса да не антым, не негетим,
Сонет устаз Шекспирден озаргъа,
Устазгъа шо ярыкъ тутдум мен бетим,
Къуллукъ алгъан йимик сонет язаргъа.

СОНЕТ ЙЫРЫМДА НЕ БАР?

Бир дюньябыз бизин чардай айлана,
Бир мен къалдым сонет йыргъа байлана,
Чечек ачар терек де бар йырымда,
Чанча башлар юрек де бар йырымда;

Юлдуз да бар, кёкден къуймур къаравлу,
Гюлкъыз да бар, Айгъазиге яравлу,
Гёзьяш да бар, кирпич учда баш тартар,
Язбаш да бар, къарт дюньяны яшгъартар;

Нартлыкъ да бар, эки гёзю янагъан,
Къартлыкъ да бар, яшав сынап къанагъан,
Юртлар да бар, арш чайкъалып ер ютгъан,
Давлар да бар, аналаны улутгъан;

Шаршар да бар, шатлыкъ сесин чаларгъа,
Ер шар да бар, яшлар учун къаларгъа.

ЮРЕК МАГЪА СОКЪГЪУНЧАГЪА ЁЛ КЮЮН

Мен базгъандай сонет магъа базса эди,
Умутум бу тюгюл тунукъ боявлу,
Сонет магъа энни неге буса да,
Сююп тоймас аривюмдей аявлу.

Юрек ава, болмай огъар ят турма,
Яшатмас деп кёп затгъа гёз ачмасдай,
Къарар деп о къанатларын къатдырма,
Къаршы елге къаршы тюгюл учмасдай.

Осуз дюньям мени къалпдыр, ялгъандыр,
Осуз къалсам, ярыкъ ёлум ябулар,
Балики, Аллагъ юрегиме салгъандыр
Сонет йырны сав оьмюрге табулар.

Юрек магъа сокъгъунчагъа ёл кююн,
Ону кьоюп къайсы йыргъа ёнкююм?

КЪАРАЙ ЭДИМ

Тизден чёгюп сыйпай эдим гёз-къашынг,
Тюшюмде мен сен гечинип йыладым,
Тамагъымны бувгъан сайын гёзьяшым,
Гъалым битип, гъаран тыныш ала эдим!

Къыйын бола экен юрек къысгъанда,
Къарап сагъа къарным къайнап толдум мен!
Сурукъ къолунг юрегиме басгъанда,
Сав къаркъарам бузлагъандай болдум мен!

Не яхшыдыр тюш бёлюнюп къалгъаны,
Уялмагъа шонда насип болгъаны!
Уянгъанда сююнмекни гючюнден
Сен эсенге, сен амангъа, яс ёкъгъа,
Гъайран болуп жаным баргъа ичимде,
Къарай эдим гёзьяш чайгъан ястыкъгъа.

АРАГЪЫЗДА ЯШАЙМАН

Ватан бавдур, гъар береги бир халкъдай,
Аз буса да мен бутакъгъа ошайман,
Бутакъланы арасында бутакъдай,
Адамлар, мен арагъызда яшайман.

Айлар уча, бу чалтлыкъ бир тюш йимик,
Аз буса да учар къушгъа ошайман,
Къуш табунну арасында къуш йимик,
Адамлар, мен арагъызда яшайман.

Яшав денгиз токътап болмай толкъунмай,
Аз буса да мен толкъунгъа ошайман,
Толкъунланы арасында толкъундай,
Адамлар, мен арагъызда яшайман.

Арив насип арагъызда яшасам,
Артыкъ болмас шаирге мен ошасам.

ЮРЕКНИ МАКЪАМЫ

Бирев учун – къайнар Гюнмен тюшдеги,
Бирев учун – буз гесекмен тёшдеги,
Бирев учун – гюлмен, Гюнге бурулгъан,
Бирев учун – мен киритмен урулгъан.

Бирев учун – сангыравман, семизмен,
Бирев учун – такъ тюгюлмен, эгизмен,
Бирев учун – тарыкъ тюгюл бетъярыкъ.
Менден эсе мен чакъы бир таш тарыкъ.

Бирев магъа гъис байлыгъын ёрагъан,
Бирев учун – насосман, къан сорагъан...
Ессим, сенсен билме герек не экеним,
Сенден гъасил бола нечик экеним,
Сенден гъасил бола шавлам ва къарам,
Есисине ошамагъан мал гъарам!

АЛЛАГЪ ГЕЧМЕС ГЮНАГЪГЪА МЕН ЁРАЙМАН

Бир яшарман, кысмет магъа язгъандай,
Кысматыма бир де азув кысарман,
Бу яшавда бир де гюнагъ къазанмай
Нечик яшап бола, гъейлер, бусурман!

Сюегенлер сююнч ичмей оймакъдан,
Сююнчю кёп суюгенлени гюллеймен,
Суюген досун бир башгъагъа кёймакъдан
Дагъы артыкъ гюнагъны мен билмеймен.

Аривюме кюлачымны ачайым,
Шо гюнагъдан, гъейлер, нечик къачайым!
Аривюмсюз сююнчюм не, гючюм не,
О сав чакъы ойгъа батман, орайман,
Аривюмню гёрмей ятгъан гечемни
Аллагъ гечмес гюнагъгъа мен ёрайман.

НАСИП

Насип гёзлей бешикдеги сабий де,
Насип гёзлей акъ сакъаллы абий де,
Космонавт да, аршгъа кюлун артагъан,
Кюмурегъа да, ерде хошлу ёртагъан.

Биревлеге насип ете иржайып,
Биревлеге ёлу кысгъа ажайып,
Биревлеге ёлу ону лап узун,
Янгылып да къакъмай насип къапусун.

Салынса да базаргъа не багъадан,
Сатылынмас эди насип, тенг пайлап,
Акъчасы ёкъ къарар эди ягъадан,
Акъчасы бар алар эди ломайлап.
Не яхшыдыр азатыбыз шо зардан,
Сатып алма болмай ону базардан!

НЕ САЯЛЫ СЮЕМЕН

Сюйген юрек насип булан эл неге,
Шону мен де оъзюме кёп сорайман,
Сени неге сюегеним билмеге
Сюегендей гёрюнесен, къарайман.

Сююв отунг менде тюгюл якъмасдай,
Сёзлеринг бар саялы да сюемен,
Урлап-урлап тюгюл магъа бакъмасдай,
Гёзлеринг бар саялы да сюемен.

Оъзюнг тутар кююнгню де сюемен,
Женнетге тенг уъюнгню де сюемен.
Бир сен барсан юрегимде, тёшюмде,
Юрек сени алагъангъа сюемен,
Сени кюстюн гёрсем гъатта тюшюмде,
Юрек менде толагъангъа сюемен.

БИР НАСИП

Сюйдюм сени эки жаным бар йимик,
Шо сюювюм якъмагъынг да – бир насип,
Къайгъы-дертим иритердей къар йимик,
Бир иржайып бакъмагъынг да бир насип.

Аз дюнъяда, Айны-Гюнню тубюнде,
Къысмагъ мени къоймас учун мунгайтып,
Арив сююв болагъанын бугюн де
Бир насипдир билмегим де сен айтып.

Аривюм деп айтма сагъа мен гесип,
Анадан сен тувгъанынг да – бир насип,
Сенсиз къалсам, гёз ярыгъым тартылар,
Сенсиз юрек толары да – бир насип,
Ахыр сёзюм арт тынышда айтылар
Атынг сени болары да бир насип.

АНАСЫ ОБЛГЕНДЕ ЙЫЛАМАГЪАН УЛАН

Ана обьлген – ону кьайгы басмагъан,
Ана обьлген – ону бавру бишмеген,
Ана ёкълукъ я юрегин кьысмагъан,
Яда ону гёзюнден чыкъ тюшмеген.

Шону огъар бетлегенде биревлер,
Сан да гёрмей сангып алгъан сабурдан:
– Мунда башгъа мен йылагъан булан ол
Къайтажагъы бармы, – деген, – къабурдан?

Кёплер шонда тазиятдан тайгъанлар,
Тазиятда ону янгыз кьойгъанлар.
Ери гелсе, кюлеп де биз тоябыз,
Йыламагъа тарыкъ ери гелгенде,
Шону къачан йыламагъа кьоябыз,
Йылап болмай бусакъ ана обьлгенде?

ЮЗ ЙЫЛДАН СОНГ

Кёп зат ерде гъали йимик юрюлер,
Гъали йимик ап-акъ болур къар кьышда,
Гъали йимик улур кьышда бёрюлер,
Юз йылдан сонг юрюлер ат ярыш да.

Тойлу гюнлер кьомузлар да чертилер,
Тойда бийип аякълар да язылар,
Гелерлеге бешиклер де этилер,
Гетерлеге къабурлар да къазылар.

Юз йыл алда йимик уюп айланар,
Тирлик тартып от тирменлер ун этер,
Юз йыл алда йимик сююв сыйланар,
Эр уланлар эр кьылыгъын юрютер.

Юз йылдан сонг кёп зат болур тохума,
Тек мен болман сизге йырлар охума!

СЕН БАР ЕРДЕ

Сен бар ерде – кьуванч узакъ, гюн кьысгъа,
Сен бар ерде – тѣбем ете юлдузгъа,
Сен бар ерде – гече де нюр чачыла,
Сен бар ерде – женнет магъа ачыла.

Сен бар ерде – минг ниъмат онг-солумда,
Сен бар ерде – дюнья мени кьолумда,
Сен бар ерде – гючюм чата негер де,
Не яхшы эди сен ёкъ бусанг эгер де!

Сен бар ерде – бир кьанат гьар билегим,
Сен бар болмакъ – бир Аллагъдан тилегим.
Сен бар ерде явагъан кьар – кьар тюгюл,
Кѣкден ерге чачылагъан акъ гюллер...
Шо гьакъда мен, эки тюгюл, бир тюгюл,
Кѣп ойлашдым сен ягъымда ёкъ гюнлер!

ЙЫЛЛАР ТУРСА ТУРГЪАЙ ЭДИ БЕК БАРА...

Етти гетди, еттиден сонг он гетди,
Он етти де, аллелей, не тез етди!
Акъча гьаран таба туруп аш-тузгъа,
Етгенимни билмей кьалдым отузгъа.

Къояман деп турагъанда кьаркъ этип,
Инбашыма кьолун кьакъды кьыркъ етип,
Бары затны барлай болгъан экенлер,
Йыллар бизин урлай болгъан экенлер.

Энни бетим этмежеги билинген,
Энни магъа элли гелип илинген.
Бек бара деп, чалт бара деп йылларым,
Пашман кюйге чертмен юрек кьылларым.

Йыллар турса тургъай эди бек бара,
Къурдашлагъа болмай гетсем беткъара!

1989

КЪЫБЛАМА

Сени сююп не этейим мен иримей,
Сен бар якъгъа тюгюл гёзюм къарамай,
Сен бар якъгъа тюгюл аякъ юрюмей,
Къалгъан ягъын сорамай къой, сорамай.

Бир ойлашсам, бир ягъындан о яхшы,
Бир ойлашсам, бир ягъындан о яман,
Озьюм билмей, мен бир-бирде намаз да
Сен бар якъгъа багъып къылып къояман.

Сен бар якъгъа бакъсам гёнгюм хошлана,
Насип магъа сен бар якъдан башлана.
Насибимсен уйдеги ва иштеги,
Сенсиз къалсам, гёзюм башлар чыкълама.
Сагъа гъашыкъ юрегим де тёштеги –
Сен бар якъны гёрсетеген къыблама.

УЧУЗ СЫН

Зор амалчы, зор къызгъанчы, зор къарым
Бир уланны оьлген болгъан анасы.
Сынгъа чыгъар харжны улан къызгъанып,
Бир нече йыл салмай тургъан огъар сын.

Багъа затны ала буса ол сатып,
Уллу къыйын геле болгъан жанына.
Анасына сын салмагъа токъташып,
Бара бир гюн сын устаны янына.

Бир ягъадан къарап чыгъып сынлагъа:
– Тарыкъ, деген, лап да учуз сын магъа.
– Муна сынлар, къайсын сюйсенг сатып ал,
Сендей къызгъанч анасына сын салмас.
Яда къабур башда оьзюнг къатып къал,
Ананг учун сенден учуз сын болмас!

ГЁЗЬЯШ БЮРТЮК

Гёрюп гетме болмасам да оъзюнгнию,
Ёл чыкъмайман сесинг сени эшитмей,
Гёрмей гетсем сени ала гёзюнгнию,
Аллагъ гёре, шо ёлумда иш битмей.

Бу гезик де ёл чыгъаман алгъасап,
Бу гезик де гёрме онгай тюшмеди.
Юрегимден юрегинге ёл ясап,
Шо баягъы телефон тел ишледи.

Ёл тапмагъа болмагъангъа гёрюшме,
Юрек сую мени булан эришме...
Юрегимни сагъынч куюге кёураман,
Телефонда азиз сесинг кёартыллай,
Юрек булан шону гёрюп тураман,
Гёз туюбюнде гёзьяш бюртюк йыртыллай!

ТОЙДА

Чартлап бара турмасам да кёурмачдай,
Хошум геле тойда хошлу бийиме,
Яшлыгъым о эсге сала кёуванчдай,
Яллыгъым о ял берердей мийиме.

Бир-бирде мен болмас деп шо яман да,
Куюм бола аякъ язып кёайтагъан,
Бирев гелип той токътагъан заманда,
Бир затым бар, деди, сагъа айтагъан.

Оьтгенимни айтып бийив чагъымдан,
Оьпге-айып этип тайды ягъымдан.
Юрек отум сёнер йимик чыртына,
Сайки, суюдю кёалгъанымны ойда мен,
Бийимейли биревню де шыртына,
Не яхшыдыр бийийгеним тойда мен.

АРТЫКЪ БОЛМАЙ АРАГЪЫЗДА БАРЛЫГЪЫМ

Сонет йырым – туююл ойсуз ойнарлыкъ,
Сонет йырым – кёанымдагъы кёайнарлыкъ,
Сонет йырым – гуююм, тынчлай акъмагъан,
Сонет йырым – гечем, кирпич кёакъмагъан.

Сонет йырым – юрегимни тилмачы,
Сонет йырым – яхшылыкъгъа арачы,
Сонет йырым – тюзюл эки манатым,
Сонет йырым – энни эки къанатым.

Сонет йырым тирисинде гёзюмню
Оълме къоймас оъзлюгюмню-оъзюмню,
Сонет йырым – аршгъа етер батгъычым,
Юрек сырым ачар алтын ачгъычым.

Сонет йырым – къуванчым ва зарлыгъым,
Артыкъ болмай арагъызда барлыгъым.

АРИВИОМНЮ СОРАВУНА ЖАВАБЫМ

– Сен насипни нече затгъа ёрадынг?
– Оъзюнг айт! – деп артда магъа сорадынг.
– Насип учун кёплер ерде ябуша,
Насип буса кёпден азгъа табуша.
Мени учун шу дюньяда заманлыкъ
Насип тапма эте шулар таманлыкъ:
Бир папах да тарыкъ басып гиерге,
Бир Ватан да тарыкъ оъзюн сюерге,
Бир къурдаш да тарыкъ мени сатмасдай,
Тарыкълы гюн оъзюн сулагъ ютмасдай,
Бир мюгълет де, бир оъмюрге тенг болар,
Бир тар уый де, сени булан генг болар,
Бир ястыкъ да – сени булан бёлерге,
Бир насип де – сени сююп оьлерге!

1967

АЛТЫН МЮГЬЮР БАССАНГ ДА

Сюйсе болсун азув гъакъда, къысылгъан,
Сюйсе болсун къабур гъакъда, къазылгъан,
Сюйсе болсун акъ чечекли бав гъакъда,
Сюйсе болсун къар чалмалы тав гъакъда;

Сюйсе болсун юлдуз гъакъда аршдагъы,
Сюйсе болсун папах гъакъда, башдагъы,
Сюйсенг къатдыр уьстюнде юз тангны да,
Сюйсенг огъар сал аргъандай ангны да;

Сюйсенг гёрсет сенде бек бай тил барын,
Тилинг сени тенги ёкъдай дилбарын,
Ондан сонет болмас нечик язсанг да,
Артына сен алтын мюгьюр бассанг да,
Юрегингден бир оьтгерип алмасанг,
Юрегингни бир гесегин салмасанг!

САГЪА БАГЪЫП СЮЮВ АЛЫП ГЕЛЕМЕН

Сагъа багъып сююв алып гелемен,
Сагъа етме англайман ёл йыракъны,
Муна шолай кыйын бола, сёндюрмей,
Елге багъып элтме янган чыракъны.

Гьалдан тайып ерге урман гьеч тизим,
Осал эр деп айтдырмасман мен халкъгъа.
Муна шолай кыйын бола, азизим,
Дув дангылдан оьтюп етме булакъгъа.

Ёлунг кыйркъмас не денгиз, не таш-тав да,
Эгер сююв элте бусанг башгъагъа.
Сюйгенлеге сююв тарыкъ яшавда,
Сююв тарыкъ, кёк тарыкъдай къушлагъа.

Сагъа багъып сююв алып гелемен,
Сююв ёлда сюрюнмесим билемен.

АРИВ КЪАТЫНЛАР

Къырыйында алив къатын бар буса,
Акъ чечекдей ява кыйшы къары да,
Алив къатын бир иржайып къараса,
Унутула жагъаннем от бары да.

Алив къашлар къалам булан гъызгъандай,
Алив бутлар ясалгъандай мармардан,
Аллагъ сизге антгъа бир де къызгъанмай,
Аривлюкню берип кьойган бар-бардан.

Аривлеге гёз къаратмай гъали ким,
Пайхаммар да къаратгъандыр, баликим.
Алив ойгъа эркек къавум кьол баса,
Эркеклени шо ягъындан эси бар,
Алив-арив къатынлары болмаса,
Алив деме аз дюньяны неси бар?

1980

СЮЮВ ГЪАЙКЕЛ

Шо гъайкелсиз ёл чыкъмагъым терс гёрдюнг,
Алай алив гъайкел салдынг аяма.
Шо гъайкелге язылгъанын эсгердинг:
«Аривюнге сюй, деп, аркъанг таяма!»

– Не этермен, – деп– къалсам сагъа ят болуп,
Аямдан да къагъып шону алдынг сен.
– Шу ерде чи юрегинг, – деп, – шат болуп,
Аяп-къоруп тёш кисеме салдынг сен.

Къайдан къойсун болма мени сагъа ят,
Артыкъ гъайкел алтындан да, малдан да,
Артыкъ магъа шо гъайкелинг, шо савгъат
Алтын тахгъа мен ес болар гъалдан да.

Сююв гъайкел болар магъа аркъадаш,
Ахыр уйге чакъыргъынча аркъабаш.

БИР СЕНСЕН

Тар дюньямны генглерим де бир сенсен,
Тав жайрангъа тенглерим де бир сенсен,
Гёгюрчюндей саркъарым да бир сенсен,
Гёз тиерден къоркъарым да бир сенсен.

Кёп суймекден алма-салма ер тапмай,
Антгъа бир де антлар берип алдатмай,
Кёкге чююп аларым да бир сенсен,
Кёкден ерге саларым да бир сенсен.

Алтындан кем гёрмесим де бир сенсен,
Алтын тавгъа бермесим де бир сенсен...
Айыргъангъа арасындан кёплени,
Айы тунукъ сен ёкъ ерде кёклени.

Сен ёкъ ерде гёрмегенмен Гюн балкъып,
Сен ёкъ бусанг, оьлер эдим мен ялкып!

1980

**МЕНДЕН АЛДА
СЕН ГЕТСЕНГ О ДЮНЬЯГЪА**

Сени гѣрме болмай бир гюн кѣалсам да,
Сагъынч арта юрегимни кѣысагъан,
Адам болмай, терек болгъан бусам да,
Гѣашыкъ болмай кѣалмас эдим мен сагъа.

Аякъ гѣызынг язып оѣтсенг ягъагъа,
Атынг айта туруп оѣзен шат агъа,
Адам болмай, оѣзен болгъан бусам да,
Гѣашыкъ болмай кѣалмас эдим мен сагъа.

Мен кѣп гелип ашалсын деп посагъанг,
Ананг сени аривлукден ясагъан,
Адам болмай мен таш болгъан бусам да,
Гѣашыкъ болмай кѣалмас эдим мен сагъа.

Менден алда сен гетсенг о дюнѣягъа,
Кѣайда болар менден артыкъ сын сагъа?

НЕ БАШГЪА?

Салам бермей оѣте бусам яявгъа,
Айыл тартып мингенмен деп Айкѣашгъа,
Арагъызда саналсам да мен савгъа,
Аз яшадым, кѣп яшадым – не башгъа?

Аяп-сѣйлап намус салар еримни,
Дорба этип юрюй буса мен ашгъа,
Адамурлукъ таныгъан сонг теримни,
Аз яшадым, кѣп яшадым – не башгъа?

Азман улан болсам Кѣумукъ элиме,
Ахыры бир айлангъынча сынташгъа,
Аз дюнѣягъа гелмедим не, гелдим не,
Аз яшадым, кѣп яшадым – не башгъа?

Юрегим деп юрюй бусам мен ташгъа,
Аз яшадым, кѣп яшадым – не башгъа?

КЪЫСМАТ БАР

Къысматы бар гъар ёлдагъы чангны да,
Къысматы бар гъар терекни бавдагъы,
Къысматы бар гъар къатагъан тангны да,
Къысматы бар гъар ташны да тавдагъы.

Къысматы бар сюкелеген яшны да,
Авлакъдагъы ашлыкны да, бишеген,
Къысматы бар артсыз-алсыз аршны да,
Гъар чыкны да аршдан ерге тюшеген.

Къыр жанны да къысматы бар, айгъай да,
Адамны чы айтмай да къой, айтмай да...
Къысмаат баргъа акъ атлар да ерлене,
Магъа да бир бардыр къысмаат язгъаны,
Къысмаат ёкъ! – деп къычырагъан бирлени
Къызгъанаман, къызгъанаман, къызгъана!

СЕНСИЗ ЯШАП БОЛАР ЭДИМ...

Сенсиз яшап болар эдим, аживюм,
Балыкъ сувсуз яшамагъа башгъарса,
Гъис этмейли, къыш гетип, яз геливюм,
Тавлар-тюзлер яшыл гийсе, яшгъарса.

Сенсиз яшап болар эдим не гюн де,
Сенсиз гюнден тюшмес эди къоркъмагъа,
Тав къаракъуш булутланы тюбюнде
Къанатларсыз бола буса саркъмагъа.

Мен сюювге этмес эдим писирев,
Осуз насип таба буса гъеч бирев.
Болар эдим сенсиз ажив яшама,
Къалмас эди жаным сени чакъыра,
Бар буса гъеч болар сагъа ошама,
Жансыз яшап бола буса къаркъара.

ЕР ТУТУВ

Явъюреги ярылгъанлар барлыгъы
Биревню де юрек майын иритмей,
Бир тайпа чы ант ичгендей яшама,
Ер тутувдан къайры затны юрютмей.

Ер де кьалмай тура кьабур кьазмагъа,
Къайда бакъсакъ – ер тутувдан ер тутув.
Къайда кьалды, айтыгъыз да сиз магъа,
Адам оьзюн оьзден тутув, оьр тутув?

Ер тутувдан бир ярыш бар, бир ярыш,
Къабур буса шо баягъы бир кьарыш!
Ерлер тута туруп ерсиз талабыз,
Башлагъанбыз оьлежегик унутма,
Эки арада биз унутуп кьалабыз
Бир-биревню юрегинде ер тутма.

БОЛА БУСАМ ТАШЛАМА

Жан аживюм, болмажагъын билсенг де
Гьеч биревюм сени йимик аявлу,
Тек бир шеклик кьыйын эте жанынга
Жан багъалы сюювиюме байлавлу.

Артыкъ насип ёкъ буса да мен учун
Сюювиюмню аявлардан, аярдан,
Амма сени кьоркьувунг бар, кьоркьувунг,
Алда сююп, артда ташлап кьоярдан.

Гьатта тюшде гелсе шолай ой магъа,
Оьмюр етмес шо гюнагъым чаймагъа...
Сагъа чы мен елдей болуп етемен
Сагъынч толгъан юрегимни хошлама.
Авур кюйде сени сююп не етемен,
Енгил кюйде бола бусам ташлама?

ГЕЧЕЛИКДЕ АДАШСАНГ

Адашмакъ бар гечеликде ёл чыкьгъан...
Англап гече аз-маз ёл да йыракъны,
Атам эди, гьеч бир гече янгылмай,
Терезеге салдыртагъан чыракъны.

Гетген гьали чыракъланы девюрю,
Башгъа заман, башгъа девюр, башгъа чакъ,
Атам да ёкъ: «А яш, вёре, унутма,
Терезенгде болсун, деме, шо чыракъ!»

Буссагъат да бизин уй юрт ягдада,
Атам айтгъан атив парздай магъа да.
Ёлавчу, сен гечеликте адашсанг,
Тереземе багъып тергев берерсен,
Онда сагъа ёл гёрсетме салынгъан
Янгъан чыракъ – юрегимни гёрерсен.

1975

ДЕНГИЗ ЯГЪАДА

Сен гелесен Гюн меселли нюр бетлим,
Сен гелесен Гюнге бетинг оьпдюрюп,
Гёз тиердей тёшюнг алгъа теберип,
Гёк кофтангны гёк толкъундай гёпдюрюп.

Бираз алда толкъунларын чюе эди,
Къалгъан йимик эди Каспий сув шашып!
Ювугъуна сен етгенни гёргенде,
Дерия да демлик тапды ювашып.

Уллу насип уллу денгиз ягдада,
Умутубуз уллу бизин дагъы да...
Биз гёрюшдюк битмес насип ёрардай
Бизин гёрген тавлар, тюзлер, тереклер,
Эки башгъа тёшеде къонуш къурса да,
Эгиз болуп къалар йимик юреклер.

САКЪЛАВЧУ КЪАЗАКЪЛАР

Бирлеге хас акъча ёкълукъ, ач ятыв,
Бирлер учун акъча бите от болуп,
Акъча берип оьзюн аман сакълатыв
Арт вакътиде бара уллу мот болуп.

Сакълавчулар, оьзюгюзню гъаман сиз
Яхшыланы сакълав булан сынагъыз,
Бир нажжасны сакълап оьлюп гетсегиз,
Бир де сизден гечерми экен анагъыз?

Болмасакъ да бугюн давда, дав отда,
Кёп къоллана сынажа да, табут да...
Сакълап болмай жанны чырмап элтирге,
Сакълавчусу сакъ уланлар къайда ёкъ?
Сакъласа да салып темир челтирге,
Аллагъ бизин сакъламаса пайда ёкъ!

ЯШАВ ДАИМ ШЕРБЕТ БУСА, БАЛ БУСА

Яшав даим шербет буса, бал буса,
Тёште юрек тымыйгъандай ял буса,
Бирев сама гёрмай буса пашманым,
Болмай буса бир сама да душманым,

Яман ерде бир сама танг къатмаса,
Кёп къурдашдан бири сама сатмаса,
Бетим бузуп, чайнайгъандай аччы къум,
Биревге де чыкъмай буса ачувум,

Бир затгъа да къысмай бусам тишлерим,
Къамучусуз юрюй буса ишлерим,
Антгъа бир де баврумну дерт биширмей,
Яшай бусам гёзюмден чыкъ тюшюрмей,
Бар зат тынчлай геле буса башбавгъа,
Яшав деп мен айтмас эдим яшавгъа!

ЭРПЕЛИМНИ ЖЕННЕТ ЙИМИК ГЁРЕМЕН

Эрпелимни женнет йимик гёремен,
Эрпелиме женнетгедей гиремен,
Тогъайында аякъ енгил алына,
Торгъай йыры тойдай магъа чалына.

Беригиз чи, къайда, суюдюмтаякъны,
Бийип гёнгюн алайым мен бу якъны,
Эки къолум къанатлардай яяйым,
Эки гёзюм насип чыкъда чаййым.

Алма бавлар айланамда харс урсун,
Аягъымны сав уланлар толтурсун,
Гёзел бу якъ гёз айырма болмасдай,
Гёзлеримде суратланмай къалмасдай.

Гёзелликден гёзелликге гёчемен,
Гёзлер булан гёзелликни ичемен.

ИЧЕГЕН СУВ НЕГЕ КЪЫТ?

Ичеген сув битип къалмакъ барлыгъы
Гъалек эте гъали алим эрлени,
Мисал десенг, гелтирелер мисалгъа
Чагъырындан суву багъа ерлени.

От булангъы оюн багъа олтура
Ойнагъангъа кѣп йылланы боюнда,
Сув булангъы оюн да чы токътамай,
От булангъы оюндай шо оюн да.

Ичеген сув къытгъа шу бир айып бар,
Шогъар да биз айыплыбыз, адамлар.
Къопмай не этсин дагъы сувну къытлыгъы
Яда битип, яда буса аз къалып,
Адамурлукъ айтар ерде тюз сѣзню,
Авзубузгъа токътай бусакъ сув алып.

2000

АТАМ МЕНИ АТЛАНЫ КѢП СЮЕ ЭДИ

Авзу сари яш эдим мен шо заман,
Атам мени атланы кѣп сюе эди,
Ат уьстде мен бираз турма болсам да,
Алып мени аршгъа-кѣкге чюеди.

Атам айтып аркъан атдым акъ атгъа,
Ат йыгъардай айыбым ёкъ, хатам ёкъ,
Атдан туруп къарасам да не якъгъа,
Ат уьстдеги мени гѣрме атам ёкъ.

Атам тюшде атлы да дюр, яяв да,
Атам ёгъу авур тие уявда.
Арта олсуз талчыкъмагъым, толмагъым,
Атам ёкълукъ авур къайгъы сюйрете,
Атамдан мен артыкъ яшап алмагъым
Ат уьстде де адам болма уьйрете.

2000

ТАРЫКЪМЫ ЭДИ ЯЗМА ДА?

Сюйсе эрте, сюйсе болсун геч айып,
Ете магъа ятмай ерде, жабарда:
– Охуп билсе тюгюл, Агъмат Жачаев
Онча язып болмай, дейген, хабар да.

Аллагъ шагъат, адамлагъа базсам да,
Адамсызгъа антгъа бир де базмайман,
Билген кюйде, болгъан кюйде язсам да,
Биревге де бир де къую къазмайман.

Хошум геле йырдан къуванч тохума,
Охувчуну баздыртма да, базма да,

Обзюм язгъан йырны обзюм охума
Болмай бусам, тарыкъмы эди язма да?

Яза бусам охувчуну алдатма,
Язгъанымны сюер эдим яллатма.

АЧЫЛМАГЪАН ЭШИК АЛДА

«Гирме къой» деп, гелип къакъдым эшигинг,
Гечортада боран барда, сувукъда.
Эшик ачма заманмы деп гишиге,
Тилевюмню этмединг сен ювукъ да.

Башгъа ерге бакъдым сизден чыкъгъандокъ,
Къарамайлы гечеликни гечине.
«Гирме къой» деп, эшигин бир къакъгъандокъ,
Къара къуймур тартып алды ичине.

Артгъа салмай аревлюгюн ача ол,
Айтып битмес къуймурлугъун чача ол,
Къара гёзлер жыжым-жыжым йыртыллай,
Айны йимик акъ бойнунда билегим.
Тек гъали де къайтып битмей, къартыллай
Ачылмагъан эшик алда юрегим.

1968

КЪУМУКЪ ЭЛИМ ДЕМЕ КЪАЛСАМ ТАРТЫНА

Дагъыстангъа гъалал мен баш ийивюм
Къаршысында къар папахлы тавланы,
Толу сююв болмас ону сюювом,
Къумукъ дюрге къалмай бусам къувана.

Мен англайман Дагъыстанны бир обзюм
Сюймеге де тувгъанымны ювукъдан,
Сююмлю бир Дагъыстанда – бир гёзюм,
Бир гёзюмню – айырмайман Къумукъдан.

Эки де якъ эпсиз магъа герекдей,
Бир тамургъа битген эки терекдей.
О не болду, ону сюймей мен сынсам,
Ону сюймей язылгъан хат аз яшай,
Къумукъ элим деме огъар тартынсам,
Къумукъ шаир болгъаныма адаршай!

Багышлавлар

АЛЛАГЪ ГЁРЕ

*Юртлум ва ювугъум
Абдурагъим Гъусейновгъа*

Арек турма болдунг ёлдан талавур,
Сагъа тюгюл, Дагъыстангъа ишлединг,
Гъайт, ювугъум, болса болсун ёл авур,
Аллагъ гёре, акъ атынгдан тюшмединг!

Асилликден тоймажакъсан, тоймажакъ,
Асил халкъынг тюгюл шону билмей де,
Ачны гёрсенг, къоймажакъсан, къоймажакъ,
Ахырынчы аш гесегинг бёлмей де.

Сутурлукъну батмагъында батылып,
Бу чагъынга сен булгъанып етмединг,
Аз дюньяда акъча-малгъа сатылып,
Абдурагъим, башынг учуз этмединг.

Байлыкъны да бар балагъдай бетери,
Хайыр ёкъдур юрек байлыкъ болмаса,
Байланы да ахыратгъа элтери,
Ананг оьлгюр, алты къарыш акъ хаса.

Башдан берли баш алгъанынг саялы
Башюсте деп башсызлагъа баш урмай,
Къалаларынг болмаса да къаялы,
Яшадынг сен ягъдан оьзюнг яшырмай!

Таза турдунг, тазам гёрмей къойман деп,
Таза турдунг батмай агъгъа-заргъа да,
Таза турдунг, таза ёлдан тайман деп,
Артдан къарап ата юртунг баргъа да.

Арек турма болдунг ёлдан талавур,
Сагъа тюгюл, Дагъыстангъа ишлединг,
Гъайт, ювугъум, болса болсун ёл авур,
Аллагъ гёре, акъ атынгдан тюшмединг!

2000

**АГЪ ДЕМЕСГЕ
АНТЫНГ БАРДАЙ ЭР ЭДИНГ**

*Шихсайит
Шихсайитовну эсделигине*

Бугленге бакъса бизин ёлубуз,
Башлап сагъа алгъам бола, Шихсайит,
Сынташынга тийдирсек де къолубуз,
Юрекlege балгъам бола, Шихсайит.

Гьалал болдунг анангны акъ сютюне,
Оьлген деме тилибиз гъеч къайтмагъан.
Балики, биз гелгенбиздир уьстюнге
Оьлген сонг да яшайгъанынг айтмагъа.

Халкъ толкъунду токътагъан гюн юрегинг,
Сынажангны инбашына халкъ алды,
Артда билдик нечик бизге герегинг,
Артдан къарап сени сюйген халкъ къалды.

Таймадын сен халкъынг сюер танг гьыздан,
Къумукъ халкъсыз сагъа дюнья тар эди,
Гёзлерингде суратланып Дагъыстан,
Юрегингде Къумукътюзюнг бар эди.

Болмай эдинг алгъанда да не якъдан
Ягъ-намусгъа гёзюнг юмуп яшама,
Таман эди, Шихсайит, биз шо якъдан
Аз сама да болсакъ сагъа ошама.

Душманлагъа юмуругъунг къыссанг да,
Къурдашлагъа къулачынгны гере эдинг,
Анангны ал увузларын къуссанг да,
Агъ демесге антынг бардай эр эдинг.

Сюе эдинг оьзден тутма оьзюнгню,
Къысмет берген эркек къанынг хозгъатып,
Сюймей эдинг токътатгъанын сёзюнгню
Тырнагъынга тиймейгенлер сёз къатып.

Ягъ къылычынг яный эдинг, Шихсайит,
Болмасын деп мюгълетге де оьтмейген,
Тотурбийни таний эдинг, Шихсайит,
Экигиз де барсыз бизге етмейген.

Дагыстанда кьайда башынг бурсанг да,
Нече намус токьтай эди бойнунгда,
Тарыкь ерде ташдай кьатып турсанг да,
Таш яшырып яшамадынг кьойнунгда.

Халкьны гёнгюн кюлетмединг сатылып,
Халкьгьа бир де хохаймадынг хан болуп,
Бирев сама чыкьгьай эди атылып,
Бугюнлерде бизин халкьгьа сен болуп!

Али-Кьылыч гюню булан сандагьы
Ошай болгьан чорлу эмен терекге,
Сен шо гючню, сен шо гючню ондагьы
Салып яшай эдинг эркек юрекге.

Бугленинге бакьса бизин ёлубуз,
Башлап сагьа алгьам бола, Шихсайит,
Сынташынга тийдирсек де кьолубуз,
Юрекlege балгьам бола, Шихсайит.

Ата юртунг гёмген сени оьзюнде,
Суратынгдан Бугленинге кьарайсан,
Сен оьзюнг де Бугленингни гёзюнде
Суратланып кьалгьан болма ярайсан.

Ойлашаман гёрген сайын кьабурунг,
Кьарап-кьарап сынынгадыгьы суратгьа:
Хизри* бар, гётережек абурунг,
Мурат** етер сен етмеген муратгьа.

Январь, 1990

* Хизри – Шихсайитни иниси.

** Мурат – Шихсайитни уланы.

ГЕЛГЕН БОЛГЪАН ГЕТГЕН СОНГ ДА ЯШАМА

*Жалалутдин Къоркъмасовну
эсделигине*

Англайгъангъа Дагъыстангъа герегин,
Аз къазанда къайнамагъан Къоркъмасов,
Оъзденсизлер яргъынчагъа юрегин,
Оъзюн сатып ойнамагъан Къоркъмасов.

Яшайман деп этмеген ол бош къавгъа,
Къаттылыгъын къоймагъан ол бошама,
Гелген болгъан Жалал Къоркъмас яшавгъа,
Гетген сонг да гетмегенге ошама.

Бажарылмай болгъан къоччакъ болмаса,
Дагъыстанда къоркъмаслыгъын къоллагъан,
Яллатылгъан нече юрту бар буса,
Къоркъмасовну юрегинде ялагъан!

Намус якъдан яшагъан ол толкъуна,
Намус якъдан начарлардан болмагъан,
Къоркъунч барда, къошулмай оъз халкъына,
Къош артына къачарлардан болмагъан.

Къоркъа буса къоркъа болгъан Аллагъдан,
Шогъар шагъат шо гюнлерде къатгъанлар...
Къорумагъа къарамайлы балагъдан,
Къор болгъурлар Къоркъмасовну сатгъанлар!

2016

РОССИЯНЫ ИГИТИ

Абдулгъаким Исмайыловну эсделигине

Оърюм яшлар бир гюн чагъаротарлы,
Гелип салып, гъайт деп алып эрише:
– Гече барып, зийретлерде къазыкъгъа
Ким бёрк илсе, шо болар, дей, эргиши!

– Бош эришив болмасын, дей, сонг олар,
Гюндюз барып шонда къазыкъ къагъарбыз...
Ким экен шо къоччакъ – сонг биз танырбыз.
Ким экен шо къоччакъ – сонг биз багъарбыз!

Гёнгюнг кюлеп бир-бир кьоркьач яшлагъа,
Онда барсанг, санар сени языкъгъа,
Асдай шонда атылып чыгып арагъа:
– Мен илермен бёрк! – дединг шо къязыкъгъа!

Аз сама да кьоркьув ёкъгъа ичинге:
– Гюндюз барып кьарарсыз! – деп айтдын сен.
Къап-къарангы гечени бир гечинде
Шо къязыкъгъа бёркюнг илип къайтдын сен.

Кьоччакъ билип тенглилеринг шондан сонг
Кёп гелеген болду сени янынга,
Сонг кьызлагъа болду гёзюнг кьарайгъан,
Сонггъа салмай сонг гирдинг эр санынга.

Сонг сен барып къанлы давгъа байландын,
Ягъгъа бакъгъан якъдан алны алардай,
Токъсан тогъас токътаса да ёлунда,
Ягъ кылычынг кыйып-кыйып салардай.

Болгъан ишге болат болдунг шо давда,
Болат да сен орнатдын сонг къашынга...
Батырлыгъынг сав дюньягъа айтылып,
Байракъ къакъдын Рейхстагны башына!

Гъайран этип сендей савлай дюньяны,
Болмасам да ИГИТ юлдуз такъмагъа,
Болгъай эдим поэзия къаяны
Тик башында ЙЫР юлдузум якъмагъа!

АГЪЫП ГЕТИП КЪАЛА ЭКЕН ОБМЮР ДЕ

*Дагъыстанны халкъ шаири
Анвар Гъажиевге*

Къыр оракъда талмаса да билегинг,
Йыр оракъда кёп талдын, кёп терлединг,
Йыр атынгны йыракъ барма ерлединг,
Йыр ярышда йыгып бир де гёрмединг.

Язмадын сен билмесенг де-билсенг де,
Ярамаса яшлар сама ашаргъа,
Язмадын сен авзунга не гелсе де,
Йырлар яздын авузларда яшаргъа.

Гъар язгъанынг гъарзисиз де танылар,
Гъар йырынгны яманокъ бек жаны бар,
Шар этип де «шайлы» макътав къазанар
Шаирлеге гёнгюнг кюлей, Анвар.

Сав гъакъылынг сакълап болдунг сав башда,
Сав тюшдюнг сен тав башлагъа минип де,
Къумукътюзде гёмюлерге шарт булан
Къабул эдинг жан берме де Гунибде.

Бир тайпалар алтын-гюмюш булан бай,
Ана тилинг булан байсан, Анвар,
Булакъ сувну булгъап бир гъал салгъандай,
Ана тилинг булгъамайсан, Анвар.

Алда йимик ёкъ кюрлюгюнг, кавлугъунг,
Агъып гетип къала экен оъмюр де...
Савлукъ тахдан тюшюрсе де савлугъунг,
Йыр тахынгдан тюшмежексен сен бир де.

Йырларынга бажардынг сен берилип,
Йыргъа къошар солагъынг бар, балынг бар.
Йырчы Къазакъ охуса да тирилип,
Йырынг учун къызармасдай гъалынг бар!

1987

ГЮЛЛЕГЕ ДЕ БЁЛЕДИ

*СССР-ни халкъ артисткасы
Барият Муратованы эсделигине*

Гъар пагъмуну гъалал этер есси бар,
Буссагъат да биз иебиз сагъа баш,
Бизге азиз тавушунг бар, сесинг бар,
Буссагъат да сагънабызда анадаш.

Къаравчуну йылата эдинг сен залда,
Герек чакъы кюлетме де кюлетдинг,
Бугюн йимик буссагъат да гёз алда
Гюлкъыздагъы гюл ачгъандай келпетинг.

Тюгюлгедир бири досунг, бири ят,
Пагъмулагъа ёл гёрсетер ярыкъсан,

Сен олагъа буссагъат да, Барият,
Гемелеге генг денгиздей тарыкъсан.

Гьалал эди сагъналар сен сайлайгъан,
Шогъар шагъат болмас ким бар Къумукъда?
Гьалал эди онгдурмай сен байлайгъан
Он папахгъа тиердей бир явлукъ да.

Алда сагъа кѣп сююп баш ийгенлер
Аллагъ берген пагъмунг барны биле эди,
Алда сени ташгъа тутма суйгенлер
Арта сени гюллеге де бѣледи.

2002

АТКЪАЙ

*Дагъыстанны халкъ шаири
Аткъайны 80 йыллыгъына*

Къумукъда сен къумукъсан,
Ногъайда сен ногъайсан,
Атыбызгъа айылсан,
Арбабызгъа тогъайсан.

Арт вакъти бюрюшмелер
Торласа да яягъынг,
Оъзлюгюнг тас тюгюлге,
Оъзенгиде аягъынг.

Кимге – исси Къыбласан,
Кимге – Темиркъазыкъсан,
Сѣз ягъындан назиксен,
Оъз ягъынгдан базыкъсан.

Буссагъат да янасан,
Буссагъат да хотунг бар,

Буссагъат да бир гиччи
ГЭС-де чакъы отунг бар.

Буссагъат да тобугъунг,
Йилик сындырар йимик,
Буссагъат да масхаранг
Юрек тындырар йимик.

Буссагъат да сюювюнг
Ёлдаш сагъа ёлунгда,
Буссагъат да тойларда –
Сюйдюм таякъ къолунгда.

Буссагъат да къысырлар
Къытыкъланардай сѣзюнг,
Къысырланы гѣргенде
Къысылар йимик гѣзюнг

Сентябрь, 1992

**ЮРЮЙГЕНДЕ
УРДУНГ АТГЪА КЪАМУЧУ**

*Академик
Гьамит Бучаевге*

**Кочап болуп чыкъмасанг да бугюнлер,
Гюч базарлап, Гьамит, ярыш халчагъа,
Гёре шону гёзю сокъур тюгюллер,
Гьакъыл гючюнг гьар къачан да ал чыгъа.**

**Сен тюгюлсен дослукъгъа таш атары,
Яшагъыр сен яман ерде танг къатмай,
Ананг оьлгюр, Дагъыстанны батыры
Болмагъынг да бизге аз зат англатмай.**

**Яшдан ялсыз юрегинге тынгладын,
Яшатардай къоймай жибин кюшлетме,
Акъча душман экенин де англадынг,
Адил ёлда болмай бусанг ишлетме.**

**Яйнап-къувнап яйсангъа бет бурдунг сен,
Алып чапмакъ айып артда ямучу,
Югюрюк атынг юген тартмай къувдунг сен,
Юрюйгенде урдунг атгъа къамучу!**

**Болгъан бусанг Ватандан бет бурмагъа,
Ойлап янгыз оьз башынг, оьз очагъынг,
Етти-сегиз охув къала къурмагъа
Юрек отунг етмес эди, къоччагъым!**

**Акъ негетлер геле сенде артылып,
Биз гетсек де, биз яшагъан ер къала,
Къумукъ аргъан йимик алив тартылып,
Сагъа алгъыш этегендей гьар къала.**

**Не айтайым, инжитейим не башынг,
Къумукъ болма кюй ёкъ шогъар паналар,
Сендей къумукъ уланланы, къурдашым,
Аз тапмагъай эди къумукъ аналар.**

2010

БИЗ ЯШАЙБЫЗ БОЛМАКЪ УЧУН ГЕЧИП ДЕ

*Дагъыстанны халкъ язывчусу
Камал Абуковгъа*

Мен билемен юрекден баш сувугъун,
Бу сёзлени юрек айтып язаман.
Агъам ёкъгъа болма ярай, ювугъум.
Агъам йимик гёрюп сагъа базаман.

Яшав агъып тура бир чалт, бир аста,
Камал, биз де гетежекбиз гъамангъа,
Юрегингде яшай сени нарыста,
Шо саялы ёлунг тартмай ямангъа.

Биз турарбыз биздейлени гюбюнде,
Болгъан кюйде сююв отун ягъарбыз,
Биревню де турмай къанат тюбюнде,
Билген кюйде къанатыбыз къагъарбыз.

Хошлу бола бирлер бизин чайнаса,
Тишлери де нечик тура къамалмай.
Къой, къайырма, чайнасынлар чайнаса,
Къойнубузда къара билев томалмай.

Амал буса бир гюнюне къарамай,
Къояр эди бизге гебин бичип де,
Олайлагъа гёре болма ярамай,
Биз яшайбыз болмакъ учун гечип де.

Авур-авур сёзлени кёп ютсанг да,
Антгъа бир де, Камал, мийинг ютмадынг,
Аякъны сен эки къайта тутсанг да,
Бир къолунга эки къалам тутмадынг.

Язаман деп халкъны башын алдатмай,
Чебер сёзню таласын кёп чалдынг сен,
Энниден сонг къойсанг да бир гъарп тартмай,
Чеберликни къаясында къалдынг сен.

Энни де кёп болур бизге тиревлер,
Ярыгъына сукуланаман рагъмунгну...
Не яхшыдыр Аллагъ ургъан биревлер
Алмажагъы Аллагъ берген пагъмунгну.

2000

АТАНЫ КЪОЛУ

*Уланы Зайдинни де, оъзюню де
ата-балалыкъ лакъырына тынглагъан сонг
Магъаммат Мамаевич Жамбулатовгъа
багъышлап язгъан шиърум.*

Ата сорав бере асдай ясалып,
Авлетини инбашына къол салып.
Ата ондан жавап гёзлеп къарагъан,
Лап да гючлю ким экенин сорагъан.

Улан шонда къатып токътап эмендей:
– Бу дюньяда лап да гючлю менмен! – дей.
Эки гезик шолай жавап бере ол,
Шогъар ата къаш тюйгенин гёре ол.

Жавапларда гёрмей ата оравну,
Уъчюнчюлей берген шо бир соравну,
Сорав берген, гъалеклиги басылмай,
Уланыны инбашына къол салмай.

Шо соравгъа улан, гъеч мен билсем дей,
Энни атам лап да гючлю сенсен дей.
Ата шонда болуп эпсиз тамаша,
Эки тюрлю жавап гъакъда ойлаша:

– Эки тюрлю жавап бердинг, уланым,
Энни нечик англайым мен буланы?
– Алда, атам, гючлю болмай не этейим,
Себебин де шону ачыкъ этейим:

Соравлагъа тюгюл эдим сангырав,
Алда гючюм къая эди, яр эди,
Эки гезик берегенде сен сорав
Инбашымда сени къолунг бар эди.

1999

БИРМЕНЛЕНИ БИРИСИ

*Дагъыстан медакадемияны
биринчи проректору, профессор
Сагъадулла Абусуевге*

Савлукъ сакълав йырыла гюч салмаса,
Сен кютеген къуллукъ тюгюл бир гиччи,
Бирмен деген алимлигинг болмаса,
Проректор болмас эдинг биринчи.

Алим атны алып башгъа энниги,
Акъча берсенг, бар зат ёлгъа сыйыша,
Алим ат да, адам ат да сендеги
Башдан берли бал-яв йимик къыйыша.

Тазиятда турсанг мунгсан сен гъатсыз,
Тойгъа барсанг, абур гъалал тёрдеги,
Сагъадулла, биз де шогъар шагъатбыз,
Бир Аллагъ да шагъат шогъар оърдеги.

Къысмагъ сени шо насипден къуру этмес,
Азиз халкъынг бёле къуванч-дертингни,
Уланынг бар, атынг сени ер этмес,
Къызларынг бар къызартмасдай бетингни.
Ургъаймаслар урлагъанда уланынг,
Къаттыдан да къатты тутдунг оъзюнгню,
Къайгырсанг да, къажымадынг, сынмадынг,
Сувланывдан сакълап болдунг гёзюнгню.

Бетинг бизге ачыкъ да дюр, ярыкъ да,
Савлукъ сакълав ириси де сен болдунг,
Бирменлигинг ачыкъ этме тарыкъда
Бирменлени бириси де сен болдунг.

Савгъат этген Аллагъ сагъа къайыр жан,
Савлукъ сакълав ёлгъа къанынг къайтаргъа,
Атынг тутгъан-тутгъан авзун толтуруп,
Сагъадулла сав улан деп айтаргъа.

Декабрь, 2009

БАХТИЯР

*Пекинде ытгерилген Олимпиада
оюнланы алтын медалын къазангъан
призёру Бахтияр Агъматовгъа*

Бахтияр ол башы къалмас илыкъда,
Адам якъдан гъар къачан да ат уьстде,
Гъалал огъар ата берген къылыкъ да,
Гъалал огъар ана берген акъ сют де.

Болат къуюп болар улан къашгъа да,
Бахтияр ол батар къая ташгъа да.

Алгъа барма алда огъар вакъти бар,
Барманлыгъын бары якъдан баянлап,
Батыр якъдан бар экенин Бахтияр
Олимпия оюн алды аянлап.

Болат къуюп болар улан къашгъа да,
Бахтияр ол батар къая ташгъа да.

Абур якъдан авузларда къалса да,
Азман болмас азиз халкъы булан ол,
Хырданына хынжал салып алса да,
Эркек атын эсгик этмес улан ол.

Болат къуюп болар улан къашгъа да,
Бахтияр ол батар къая ташгъа да.

Яшавда ол турмас оьзюн яшырып,
Яшавунда толкъунардай, толардай,
Ягълы сёзю булан гесип-ташдырып,
Ягъсызлагъа ягъ салма да болардай.

Болат къуюп болар улан къашгъа да,
Бахтияр ол батар къая ташгъа да.

2017

КЪАРА АЖЖАЛ КЪЫЗГЪАНМАДЫ СЕНИ ДЕ

Тотурбий Тотурбиевни эсделигине

**Къара ажжал къызгъанмады сени де,
Ажжал деген артдан тиер окъ экен,
Бу дюньяда дазусу бар нени де,
Намартлыкъны дазусу гъеч ёкъ экен!**

**Къумукъ халкъны къылыкъ отун ишырып,
Къылыгъына къылыгъынгны къоша эдинг.
Бизин къумукъ юреклени шынжыры
Бирдагъы бир бувунундан бошады.**

**Дюр эдик биз сагъа къурдаш, сагъа ий,
Гюч тарыкъда гюч ала эдик гючюнгден,
Тышдан сабур гёрюнсенг де, Тотурбий,
Къазанлайын къайнай эдинг ичингден!**

**Уллу кюйде къалар эди абурунг,
Инанмайгъан мунда гелип къарасын:
Узунотар къазгъан сени къабурунг –
Дагъыстанны сав болмасдай ярасы!**

**Намусгъа сен салгъан эдинг бар гючюнг,
Эреволюнг гёрюне эди къайда да,
Яшдан берли намус учун, ягъ учун
Дав юрютдюнг ЯШАВ деген майданда.**

**Ажжал сени гъызарлагъан къонакъ уый
Ахырынчы окоп болгъан, Тотурбий...
Къабурунгну къыркъ айланып къуршардай
Къурдашларынг не кёп болгъан, Тотурбий!**

**Оланы мен ортакъ дертин сеземен,
Къабурунга олар башын ие эди,
Шо мюгълетде олар мени гёзюме
Озлер олюп тирилгендей тие эди.**

**Оълмей яшай тийишлилер оълмеге,
Пайдаланып сыдрасы тыгъысдан,
Тотурбийдей уланларынг гёммеге
Айып эди, ананг оългюр, Дагъыстан!**

Къара ажжал кыызгъанмады сени де,
Ажжал деген артдан тиер окъ экен,
Бу дюнъяда дазусу бар нени де,
Намартлыкъны дазусу гъеч ёкъ экен!

Март, 1993

ГЪАЙТ, КЪОЧЧАГЪЫМ

*Тажутдин Бижамовгъа генерал
ат берилгенде язылгъан багъышлав*

Къой, бир уый де къалмасын
Къуванч хабар етмеген,
Шо ягъындан Къумукъну
Къысмет эркелетмеген.

Бир къарасакъ, тазият
Бар абзарда ойдасан,
Бир къарасакъ, Тажутдин,
Бизин булан тойдасан.

Къой, бирев де къалмасын
Шогъар бугюн шат тюгюл,
Генерал атны алмакъ
Чёп тарыкъсыз зат тюгюл.

Атынг ёлну агъында,
Аргъып алгъа барагъан,
Гъайт къоччагъым, Тажутдин,
Артдан халкъынг къарагъан!

Шат болмас эдим шогъар,
Кир кюйде яшай бусанг,
Эргишиге ошамай,
Китирге ошай бусанг.

Ат белинден атмакълыкъ
Бары да затдан яман,
Къумукъ халкъгъа къуванчгъа
Ат уьстде болгъур гъаман!

Бир къарасакъ гёребиз,
Масхаранг герти йимик,
Тарыкъ ерде къаттысан,
Темирни керти йимик.

Инанаман бу атдан
Артыкъ ат да аларгъа,
Генерал атынг булан
Адам атынг къаларгъа.

Май, 1995

КЪУРДАШЫМ

Къалсын Акъгёзовгъа

Оьзгелерден къалгъан ашны хапмажакъ
Оьле тура буса да ол ачындан,
Адамлыгъын оьрге сала оьр чындан.
Адам болмай, болгъан буса эгер къуш,
Ол башгъа къуш болмас эди лачындан.

Къысмет къыйыкъсыга буса, зор къатып,
Сабурлугъун бола тёшде сакълатып.

Адам болмай, болгъан буса ол эмен,
Тамурлары таш къатлавноу чартлатып,
Къая башда оьсер эди, билемен.

Бир гёрюне бир гъавургъа болуп чув,
Бир де буса яллы толкъун йимик дув,
Адам болмай, болгъан буса агъым сув,
Агъагъанын гёрер эдинг ону сен
Яда Эдил, яда болуп Дон оьзен.

Яшдан берли ягъ да, ол да – бал ва яв,
Таянмагъа таяв сюйсенг – ол таяв,
Уланым деп айтгъан огъар эл дурус.
Адам болмай, болгъан буса эгер тав,
Болар эди я Казбек, я Эльбрус.

1991

КИСЕ ТЕПТЕРИМ

*Чакъсыз яшавдан гетген
къурдашларымны эсделигине*

Гьеч бирев де къурдашлардан ялкъмайдыр,
Налатлайдыр душманларын, ятларын,
Юрегине ювукъ ерде сакълайдыр,
Язып мендей къурдашланы атларын.

Энни кисе тептеримни къолгъа алсам,
Мунг юрегим, мунг къаравум, мунг къашлар...
Къара гъызлар тартгъанларым тюбуне –
Къара ерге чакъсыз гетген къурдашлар.

Юрегимден къайнап-къайнап гелгендей,
Гюйдюре чи гёзьяш эки гёзюмню,
Гьис этемен оьзюм чакъсыз оьлгендей,
Гёмюлгендей гьис этемен оьзюмню.

Мен къоркъаман къалгъанлар да гетерден,
Алдыгъызда мен гьалалман, тазаман,
Къоймай сизин башгъа-башгъа бетлерде,
Атларыгъыз мен бир бетге язаман.

Женнетлерде табулгъандыр сизге ер,
Барыгъыз да лайыкълысыз гьюрметге,

Жыйылгъандай болду къабур агълюлер,
Барыгъыз да язылгъанда бир бетге.

Тептеримде болсагъыз да жыйылма,
Жыйылмассыз яшавда онг-солума,
Алда еппе-енгил мени тептерим,
Энни нечик авур тие къолума.

Бизге къарап Аллагъ уьстде, Гъакъ уьстде,
Жанларыгъыз учгъан кёкню тёрюне,
Кисе тептер болса-болсун акъ тюсде,
Къара гийген йимик къара гёрюне!

2000

ИНАНМАСБЫЗ, БУРЛИЯТ

*Россияны халкъ артисткасы
Бурлият Ибрагъимовагъа*

Биз гёребиз, сен гёресен,
Пагъмунг сени гъар гюн оьсе,
Сав Къумукътюз, сав Дагъыстан
Сагъа сагъна тюгюл десе,
Инанмасбыз, Б у р л и я т.

Къартлыкъ сагъа етер десе,
Чачынгны акъ этер десе,
Йыллар сени енгме сююп,
Акъ байрагъынг гётер десе,
Инанмасбыз, Б у р л и я т.

Кёплер сени суймей десе,
Кёкге сени чуймей десе,
Кёплер учун сен барлыгъынг
Хадиргюнге тиймей десе,
Инанмасбыз, Б у р л и я т.

Сен аргъансыз къалар десе,
Аргъан согъуп талар десе,
Азиз халкъынг аз сама да
Сени эсден салар десе,
Инанмасбыз, Б у р л и я т.

2001

ГЪАЛАЛЛЫКЪ

Умаросман Гъажиевге

Сен тувгъансан, яшамайлы суйкелип,
Яхшылыкъгъа алгъасаргъа, учаргъа,
Салам берме уялмасдай иелип,
Акъ сакъаллы аталар бар очаргъа.

Сени булан Аллагъ да бар, къылыкъ да,
Айтыв да бар – алтынгъа тот къабунмас,

Сендейлеге алгыш ява Къумукъда,
Айтгъан сёзде сен тюгюлсен табулмас.

Базагъангъа сендейлени гюбюне,
Барынг-ёгъунг яшырар да тюгюлсен,
Баш салсанг да айбалтаны тюбюне,
Башсызлагъа баш урар да тюгюлсен.

Сен тюгюлсен яда тойда-жыйында
Ялгъан тостгъа эркек авзунг ачар да,
Сен тюгюлсен къурдашынга къыйында
Къоюп ону къоян йимик къачар да.

Къаракъушдан къылыкъ алмас тюгюлсен
Къаргъа къавум къонмас учун къалкъынга,
Билгей эдинг, Умаросман, бугюн сен
Нечик тарыкъ экенингни халкъынга!

Халкъны ролю къалагъангъа ойналмай,
Халкъ суюмеслер хандай болуп базаына,
Халкъ олагъа не болса да къыйналмай,
Халкъ къыйнала сендейлени азына.

Атынг сени ата юртда Гюн ягъа
Яшайгъангъа аз табулмай дертине,
Сен гъалалсан сен яшайгъан дюньягъа,
Гъалал йимик Къарабудагъгентинге.

1998

**АЗИЗ ХАЛКЪЫНГ
ЙЫР ЮЛДУЗУНГ ГЁРЕРДЕЙ**

Зулейха Атагишиевагъа

Бир аламат, бир саламат турмагъа
Ким бар экен уста болуп оъзюнгден,
Къонакълагъа къонакъ стол къурмагъа
Алгъансандыр уългю Къумукътюзюнгден.

Йыр кюннелер ясайсан гъакъ юрекден,
Йыр экмегинг кёплер гёзлей бозарып,
Чийли-бишли чыкъмай олар кёрюкден,
Чыгъа олар чебер кюйде къызарып.

Исси экмегинг ача бизге сырынгны,
Баркаман деп гѣнгюбюзню хошлайбыз,
Муна шотай янгы язгъан йырынгны
Бисмилла деп биз охума башлайбыз.

Йырынг сени гѣнгюн алса етимни,
Сен озюн де сююнесен яш йимик,
Йырынг сени ярыкъ эте бетингни,
Йырынг сени юзюгюнге къаш йимик.

Гъар къачан да сени яшав ёлунда
Пагъмунг булан рагъмунг баргъа янаша,
Сююп тутгъан къалам сени къолунда
Сюйдюмтаякъ йимик арив яраша.

Йыр язмагъа насип болсун не гюн де,
Йырынг сени йыр хазнагъа гирердей,
Лап да бийик юлдузланы гюбюнде
Азиз халкъынг йыр юлдузунг гѣрердей.

2000

**БИР БЕЛГИСИЗ
ТАС БОЛГЪАНГЪА САНАЙМАН**

*Юртлум ва ювугъум
Гъасан Гъасановгъа*

Огъ, гюнлерим битмей къалмас гюнлерим,
Инг де арив гюллер сѣнюп битгендей,
Тилесем де гетмей къалмас гюнлерим,
Инг де азиз къонакъларым гетгендей.

Бир де мени яралайгъан гюнлерим,
Бир де магъа эм болагъан гюнлерим,
Акъ тюклерим артгъан сайын башымда,
Аз болагъан, кем болагъан гюнлерим.

Яшав бизин гюнлер булан алдатып,
Бир татлисин, бир аччысын ичирте,
Бир де тойгъа, бир де ясгъа тынгланып,
Башыбызны бир сыйпаса, бир черте.

Увучума жаным алып, къартыллап,
Яшамайман къара гюнню гѣзлеп де,

Къара гюнлер геле бизге сорамай,
Тарыкъ буса таба бизин излеп де.

Бир ягдадан гюнлеримни сынаймай,
Бир зат ачса, гюнлер ачар гёнгюмню,
Бир белгисиз тас болгангъа санайман
Бир яхшылыкъ этмей оьтген гюнюмню.

1999

ЙЫР КЪАНАТЛЫ КЪЫЗ

Жаминат Керимовагъа

Гьалал болсун учун сагъа шаир ат,
Биз билебиз тегегенинг нечик тер,
Къумукъ сёзлер таныш сагъа, Жаминат,
Балжибинге таныш йимик чечеклер.

Ярыкъ бере юрегингде тувгъан йыр,
Йыракъдан да биз гёерердей ярыгъын,
Билгей эдинг, йырынг берип турагъан
Ярыкъ бизге бугюн нечик тарыгъын!

Эки къанат бир Аллагъдан тилегинг,
Йыр гюч берип учма кёкню тёрюне,
Энни бизге сени эки билегинг
Эки енгил йыр къанатдай гёрюне.

Ананг сагъа ат къойгъандыр макътама,
Атынг сени макътап алмай гъали ким,
Тарыкъ ерде ташдай къатып токътама
Таргъу тавунг уйретгендир, баликим.

Бары байлыкъ сени чебер сёзюнде,
Къумукъланы къайда сендей бай къызы,
Къонуш къургъан сени эки гёзюнде
Сав дюньяны сююнч булан къайгъысы.

Сен оьзюнг де айтгъан кюйде, баягъы,
Савлай дюнья яшдан сени герегинг,
Уйден къыргъа чыкъмаса да аягъынг,
Сав дюньяны элlep чыгъа юрегинг.

2000

ОЪЗ ХАЛКЪЫГЪЫЗ ОЪЗДЕН КЮЙДЕ СЮЕСИЗ

*Оъзденлиги-оъзлюгю булангъы эр-къатын
Къурбан ва Сакинат Магъмутовлагъа*

Дѣргелини бирмен деген къызы да,
Яхсай юртну къурч уланы Къурбан да
Бир болгъаны не яхшыдыр, не яхшы,
Бир Аллагъдан алып арыв пурман да.

Къурбан дюрню Къуран макътар эргиши,
Аршдан къарап Яратгъаны гѣредир,
Юрюсюн деп алгъа ону бар иши,
Юрегине гѣре Аллагъ бередир.

Бу ожакъны гюлю сенсен, Сакинат,
Бу ожакъда Къурбан – орта багъана,
Нече де тынч чыкъма сизден болуп шат,
Амма сизге тапма къыйын багъана.

Адамлагъа болмагъансыз аз да ят,
Адамлагъа ачыкъ сизде ая да,
Малайиклер болмакъдан да артыкъ зат
Адам болуп алмакълыкъ аз дюнъяда.

Сиз жандашсыз юрек булан, жан булан,
Башгъа шону биз яшырып не этебиз,
Къазапланып гелсек сизге къан булан,
Къанатлангъан юрек булан гетебиз.

Тувмакъ насип халкъына баш иерге,
Шо сюювдюр зор насипге саналар,
Оъз халкъыгъыз оъзден кюйде сюерге
Тапгъан буса ярай сизин аналар.

2017

ЙЫРАВЛАНЫ ЙЫРАВУ

Татам Муратовну 100 йыллыгъына

Сагъа къарап сююнебиз яшлардай,
Гъалигине сен йырлама башлардай,
Суратынгдан тек сен пашман къарайсан,
Сѣзсюз бизге сен кѣп затны сорайсан.

Балики, сен туз кѳуйгъандай ярама,
Сюесендир, сюесендир сорама:
Менден сонг да бизден кимлер гетген деп,
Кимлер кѳалгъан, кимге гезик етген деп.

Ойлай-ойлай оюм гете негер де,
Гючюм чата болгъан буса эгер де,
Сююнсюн деп биз этеген абурдан,
Мен тургъузар эдим сени кѳабурдан!

Айтсана деп анг яйып онг-солунга,
Агъачкъомуз берер эдим кѳолунга,
Йырынг сени йыр тюгюл, ез кѳонгурав,
Эшитердей оъзюн, гъатта сангырав.

Гѳетерердей кѳалкѳыны да, кѳырны да,
Мен не этейим сен айтмагъан йырны да,
Йыр ёлунгда ярты тюгюл, герти эдинг,
Юрегингни кѳыллары да черте эдинг.

Сюе сени кѳеп дослар, кѳеп ювукълар,
Хасокъ да кѳеп сюе сени кѳумукълар,
Буссагъат да бизин халкѳгъа улансан,
Буссагъат да, ТАТАМ, бизин булансан.

2000

ЯШАВУНГ СЕН ЯХШЫНГ БУЛАН СЫНАДЫНГ

*Абдуразакъ МИРЗАБЕКОВНУ
эсделигине*

Яшавунг сен яхшынг булан сынадынг,
Бир яхшынг да ала эди гѳенгюнгню,
Бир белгисиз тас болгъангъа санадынг
Бир яхшылыкъ этмей оьтген гюнгюнгню.

Эркек эдинг, оьз халкѳынгны дерт югюн
Юрегингде юрютмеге сюердей,
Эркек эдинг мыйыгъынгны бир тюгю
Нечик-мечик нече эрге тиердей.

Къарарлагъа къанынг сени бузмагъа,
Къакъмагъа сёз къапасынг да бар эди,
Уьлгю болмай къалмас йимик азлагъа,
Сабурлукъдан запасынг да бар эди.

Тарыкъ ерде табула эдинг дув къангъа,
Яшадынг сен башсызлагъа баш урмай,
Адамланы суюмек учун тувгъангъа,
Аллагъдан да яшадынг бет яшырмай.

Хан болуп сен хансарай да къурмадынг,
Байлыкъ учун турмадынг зор ябушуп,
Халкъынг учун табулмай да турмадынг,
Халкъ суюмесдей хасмушлагъа табушуп.

Дагъыстанны авдрун да кёп алдынг сен,
Турмадынг сен ондан айры къамалып,
Дагъыстангъа баш таяв да болдунг сен,
Турмадынг сен башчыман деп томалып.

Сав яшавунг саналмады бош гъавдан,
Сав Къумукъну шогъар шагъат этдинг сен,
Абдуразакъ, ананг оьлгюр, яшавдан
Абур-сыйдан тюшмей арив гетдинг сен.

Гетдинг бизден гёз толтуруп барышынг,
Батыр эрдей гетдинг къумукъ йырдагъы,
Къумукъ халкъны арбасыны арышы
Чартлагъандай болдукъ шо гюн бирдагъы.

Сен тюшсюн деп, бирлер къапгъун къурса да,
Яшамадынг яшавда сен суюне,
Ахыратда сен деп бирлер турса да,
Арабызда яшайгъанынг гёрюне.

Октябрь, 2018

АКЪ АТ КЪУВАР КЪУМУГЪУМ

*Шаир ва журналист
Багъавутдин Узунаевге*

Оьз юртунга оьктемликсен айра да,
Оьз халкъынгны суюв якъдан сен байсан,
Оьзденлигинг оьр тутмакъдан къайры да,
Оьз ёлунгда сыныкъмайсан, сынмайсан.

Орус тилге чартлагъыр яш чагъындан
Тюшюнгенге эртерек сен, эрте сен,
Алгъанда да поэзия ягъынгдан,
Чебер сёзню чертлевюкдей чертесен.

Бирев уста языв къазма сынташгъа,
Бирев уста яркъыч алма ярадан,
Биз оьктембиз бирменлеге къурдашгъа
Сен чыкъгъангъа бизин къумукъ арадан.

Къастын этип сен чайкъалма герекни,
Бирлер шогъар тапмай тюгюл кёп чола,
Кёп чайкъагъан сайын эмен терекни,
Тамурлары таман чакъы бек бола.

Шогъар шагъат къатты судлукъ очерклер,
Журналистсен къалгъан къатты долана,
Тынч тюгюлдей жыймакъдай о чечеклер,
Къоркъмай гъали ким де язмай оланы.

Язывунг бар охурлагъа яравлу,
Яшавунг бар сав Дагъыстан барлардай,
Гёз-къашынг бар къаракъушдай къаравлу,
Къаламынг бар баргъан сайын чарлардай.

Гъайт, акъ атлым, акъ ат къувар къумугъум,
Атынг гъаман алгъа аргъып чапса эди,
Сендейлени, Багъавутдин ювугъум,
Паравуллу аналар кёп тапса эди.

2018

ЯХСАЙ ЮРТЛУ МАЯГЪА

Жая недир, окъ етмесе жаягъа,
Маясыз гюн яхсай юртну мунгайтар,
Айтылгъан бир арив сёз де Маягъа,
Ата юртгъа бир къайтмайлы минг къайтар.

Россияны эки уллу башчысы
Берген эки орден балкъа тёшюнде,
Яшавуну артмас учун аччысы,
Яхсай юртун гёре, гъатта тюшюнде.

Осаллыкны биревден де гечмеген,
Гечмеге де ёкъдай бир де хыялы,
Ата юртда ким огъар сыр чечмеген
Аркъа таяр Асхар тавдай саялы.

Къоян къылыкъ ёкъну ону къанында
Сюймей болма ярай янгыз ят ара,
Яшындан ол къабул берме жанын да,
Яхсайына болмас учун беткъара.

Бир айып да ёкъдур къоччакъ улангъа,
Бир Маягъа оьктем башын иердей,
Бир къатын ол бирменлиги булангъы,
Бир къатын ол он папахгъа тиердей.

Тарыкъ болса юмурукъ да гёрсетер,
Тарыкъ ерде язылардай аясы...
Гъайт, Къумукътюз, гъалынг сени тюзелтер,
Гъар юртунгнун болса эди бир Маясы!

Гёрсе мени алдан эсе бош болуп,
Къаныма о къайнар ругъ да къошагъан,
Мен оьлгенде, къурдашлагъа къошулуп,
Тутар да о сынажамны баш ягъын!

Поэзия гёз ачдыра кёп затгъа,
Оюнда о булан ята, тура ол,
Шаир къаршы ондан оьзю азатгъа,
Огъар оьзюн къомуз йимик къура ол.

ЯШ КЪАЛАМЛАГЪА – АЧЫКЪ КАГЪЫЗ

«Шаир» деген янгы поэмадан

Шаирни ёкъ йырсыз гюню-гечеси,
Юрегинде ёкъдай аз да къаралыкъ,
Йыр язмагъа гъасиретлер нечесе
Ону булан тута тыгъыс аралыкъ.

Бир Аллагъны салып бирлер арагъа,
Йибергенин сюе жавап язып да,
Таяндырса сюелер бир къарагъа,
Тилей огъар ялбарып да, базып да.

Бир тилевге жавап лайыкъ гёре ол,
Болар йимик огъар атив пайда да,
Бирисине булай жавап бере ол,
Жавап бере поэзия къайдада:

«Кёп бозартып къоймай сени жавапгъа,
Гюнагъынга гирмей гъазир язаман,
Сюйсенг сана язгъандыр деп зувапгъа,
Сен базгъандай мен де сагъа базаман.

Сен язасан: «Харбуз чачып битген сонг,
Шиъру язма тие магъа чола», – деп,
Мурадынгны магъа аян этген сонг,
Сен сорайсан: «Шаир не этсе бола?» – деп.

Жавап берме тынч тюгюл бу соравгъа,
Тынч тюгюлдей Айгъа къонуп къайтмагъа,
Аршны ярып, адамлагъа къуванчгъа
Ай-Гюн не этсе тувагъанны айтмагъа.

Кёп китапгъа кёпден автор болса да,
Макътанып сёз айтагъан да тюгюл ол,
Хырдагына хынжал салып алса да,
Айтгъан сёзден къайтагъан да тюгюл ол.

Атив тюгюл, бир китап да чыгъарып,
Махлукъатгъа малхуядай окъурсенг,
Къалмай бир де къызарып, не агъарып,
Мен бирмен деп менлигинге тюкюрсенг!

Булутларда булгъанышсанг, баягъы,
Язаман деп яшав гъакъда, йыр гъакъда,
Гъис этмесе ерни жанынг, аягъынг,
Яшавдан сен йыракъдасан, йыракъда.

Юрегингде къан бар, къызыл шакъынг ёкъ
Шаир бусанг, айтылардай гъамангъа,
Улан болмай къалмагъа да гъакъынг ёкъ,
Шаирмен деп сен яшайгъан замангъа.

Сюйсе тюзден, сюйсе болсун тав якъдан,
Айтмагъанда арадагъы о-бусун,
Уллу пагъму оьсе башлай увакъдан,
Къалам тутгъан къалгъытса ягъ-намусун.

Пагъму деген не экенин билмеген
Шаир учун о ёкъ яда бар йимик,
Пагъму огъар, бир Аллагъдан гелмеген,
Ирип-битип къала язда къар йимик.

Бир ой мунда керти йимик темирни,
Роль ойнамакъ ёкъ зат бою-союну,
Оьз халкъына сувукъ-салкъын шаирни
Оьзеге де нечик болсун оюну?

Ол табула буса, халкъгъа табулсун,
Шосуз огъар айып шаир деме де,
Ай, шаирни шаирлиги не болсун,
Юзмей буса халкъы юзер гемеде.

Шаир болмакъ – чебер сёзню гючюнде,
Шаир сюймей чебер гючу таймакъны,
Токълу тоймас тогъуз гюнню ичинде
Тогъуз сатыр сама язмай къоймакъны.

Къапиялы йырда бола йыр тавуш,
Къыйын о деп салмасакъ да кёп гъуя,
Къумукъ тилде йыр дюр буса къаракъуш,
Эки къанат – эки арив къапия.

Шаир рагъат тюгюл гече, гюн яда,
Шаир болмакъ тюгюл оюн масхара,

Шагъалайгъа айланагъан дюнъяда
Шаирлени оьмюрю чалт къысгъара.

Шаир болмакъ – къаны-жаны дув болмакъ,
Шаир болмакъ – болмакъ шат да, кюстюн де,
Шаир болмакъ – денгиз табар сув болмакъ,
Гёбюк болмакъ тюгюл сувну уьстюнде.

Шаир болмакъ – ес болмакъ зор чыдамгъа,
Не башгъадыр яшаса да не якъда,
Огъар тие гъар атгъан таш адамгъа,
Огъар тие итге атгъан таякъ да.

Четим намус чеберликни излемек,
Чет тиймесдей чертмек тюгюл къап урлукъ,
Шаир болмакъ къан ташывун тезлемек,
Тарыкъ ерде тапмакъ да дюр сабурлукъ.

Поэзия – тартар бир гюч оьзюне,
Негет сенде алив буса, акъ буса,
Битмей де о не этсин халкъны гёзюне,
Пагъ демеге пагъму сенде ёкъ буса.

Шаир бола юрек ягъдан толгъан сонг,
Шаир болмай юрегинде шакъы бар,
Ана берген акъ сют гъалал болгъан сонг,
Шаирмен деп айтма ону гъакъы бар.

Бош анг булан сюйсенг ойна я атыш,
Шо бош анггъа ким досдур, ким гъашыкъдыр,
Йырны ангы болмагъан сонг ой къатыш,
Бош къазангъа къагъылар бош къашыкъдыр.

Герти йырда болмай ойну бёлюмю,
Ой тамуру онда терен ташлана,
Ялгъан йырны герти кюйде оьлюмю
Оймакъ чакъы ой ёкълукъдан башлана.

Янгызлагъа болма къоркъуп сен якъчы,
Къоя бусанг ягъынга чанг къонмагъа,
Къайдагъы зат сенден шаир болмакъ чы,
Айтмады деп айып этме сонг магъа.

Йырынг тувмай эки жанынг болса да,
Къылыкъ якъдан къынгыр бусанг, зар бусанг,
Къалгъан затлар сенде болмай къалса да,
Йырынг тува йырда оъзюнг бар бусанг.

Халкъ ёкъ буса, эл ёкъ буса эсингде,
(Къара мени къаш тюймей тюз англама),
Тангламагъа къара не ёл сюйсенг де,
Тек шаирлик ёлну, вёре, танглама!

Рагъат бусанг, тюзелгендей бары зат,
Бары гюнлер гёк-аладай, гёммекдей,
Башынг яхшы тийгинчеге ястыкъгъа,
Юхлап къала бусанг, болуп тёнгекдей,

Тарыкъ ерде гёрсетме де юмурукъ,
Тиш къысма да, гюч этердей азувгъа,
Болмай бусанг, вёре-вёре, сен ювукъ
Болмай турсанг къолай языв-бузувгъа!

Тер тёкмесе барып болмай кёп йыракъ,
Кочапгъа тез бакъмай ону Гюн яны,
Гийген булан битмей ябушув опуракъ,
Болмакъ учун чемпиону дюньяны.

Ятып жибин кюшлемесдей жымырлап
Турмагъангъа онда этме зат да ёкъ,
Башгъа къоллар миндирсе де устьюне,
Бара-бардан ону йыкъмас ат да ёкъ.

Зор сюймей о дюрню зорба ялагъай,
Ялагъайгъа къол силлеп де къоя о,
Гёрер гёзге гёрме енгил буса да,
Гётерилме енгил тюгюл къая о.

Азлыкъ эте шаир болма базгъанынг,
Язар юрек яламаса, къызмаса,
Эртенден тюш болгъунчагъа язгъанынг,
Тюшден ахшам болгъунчагъа бузмасанг.

Къойсанг къолай къолгъа къалам алмайлы,
Айтсам шону ачыкъ этип, айры алып,

Яда шаир, яда адам болмайлы,
Ярты ёлда къала бусанг яйралып.

Сен язасан: «Харбуз чачып битген сонг
Шиъру язма тюше магъа чола», – деп,
Мурадынгны магъа аян этген сонг,
Сен сорайсан: «Шаир не этсе бола?» – деп.

Алдокъ тарыкъ ачыкъ билме герегинг,
Арек болма тарыкъ йырынг вёв-шавдан,
Салынма да тарыкъ йыргъа юрегинг,
Алынма да тарыкъ йырынг яшавдан.

Йырынг языкъ, халкъынг къабул этмесе,
Папахынг шо китир этер, ер этер,
Хайыр ёкъдур йырынг халкъгъа етмесе,
Къайгъы-дертин къар-буз йимик иритер.

Шаир бусанг макътанывгъа ят тюгюл,
Яза бусанг юрек сенде ял тура,
Шондан сонгъу хатынг сени хат тюгюл,
Шондан сонгъу хатынг сени – халтура!

Къалам тюгюл ялгъан языв къурал да,
Къалам тарыкъ язма юрек айтгъанны,
Къалам тутгъан билме тарыкъ бир алда
Юрегинде не барны, не ятгъанны.

Шаир болмай ондан халкъгъа, озокъда,
Оъзден болмай, оъз башын кёп хашыса,
Шаир бола халкъгъа оъзю тарыкъда,
Къангъа къатыш къайратлыгъы ташыса.

Шаир болмакъ яшамакъдыр эс ютмай,
Яшамакъ шо – ярыкъ эки гёзюнге,
Яшамакъдыр юхуда да унутмай,
Артдан къарап халкъынг барны оъзюнге.

Чайнамакъ да тюгюл ялкъып сагъызны,
Шаир болмакъ – есси болмакъ зор ягъны,
Таза болмакъ алдында акъ кагъызны,
Алдында да таза болмакъ Аллагъны.

Поэзия тюгюл хатыр-хутурлар,
Яда тюгюл йыбавларын-гойларын,
Онда тарыкъ ялган тюгюл сатырлар,
Онда тарыкъ оюн тюгюл ойларын.

Язаганлар алда да бар, артда да,
Къаламынгны къалгъытмайлы утгъур сен,
Язаман деп яйылмайлы ортада,
Алда болуп ал байракъны тутгъур сен.

Йыр языла артыкъ сёзден сакъ бусанг,
Йыр язылмай сорган булан бармакыны,
Адамлагъа айтма затынг ёкъ буса,
Маънасы бар гъарп да тартмай турмакыны.

Пап-парахат бусанг душман-досдан да,
Гъеч бир затны ювукъ алмай юрекге,
Яшап турсанг чачып харбуз-пастан да,
Шо кёп къолай зат чыгъарма чёрекге.

Харбуз чачар беклик якъдан дер гиши,
Бек болмаса, ташгъа батар чюй де ёкъ,
Харбуз-пастан чачган булан гъар гиши,
Йырчы Къазакъ болуп чыкъма кюй де ёкъ!

АШ ГЕСЕК

(поэма)

I

**Къыргъа чыкъма эп ёкъгъа къарт сабанчы
Терезеге къарап-къарап талчыгъа...
Муна шолай гёммек кёкге бозара
Къанатлары сынган къара къарчыгъа.**

**Уланларын чакъырмагъан ол негъакъ,
Гъалы ону гъалсызлаша бара эди.
Артгъа салмай сёз башлады астаракъ,
Бир ягдадан барына да къара эди:**

**«Авурсынмай магъа къулакъ асыгъыз,
Балаларым, гёресиз, мен гетемен...
Мен гетди деп башлангъынча ясыгъыз,
Сизге шулай васиятым этемен:**

**Мал жыймагъа мени чолам болмады,
Бугюн сизге байлыгъымны бёлмеймен.
Гъёкюнчюм ёкъ оьмюр сюрген кююме,
«Гъай аман!» – деп, бармакъ хабып
оьлмеймен.**

**Оьзюнден сонг къоя буса яман ат,
Тувмагъаны кёп де къолай эрлени.
Бугюн сизге мен этемен аманат
Терим булан сугъарылгъан ерлени.**

**Янгылышым аз болмагъан мени де,
Ерде кёп зат янгылышсыз чечилмей,
Адамлардан гечме ярар нени де,
Адамлардан янгыз бир зат гечилмей:**

**Гечме ярар адамдан, къой, къайырмас,
Сабан сюрме, чачма чола тапмаса.
Оьлгюнчеге ондан гечме ярамас,
Гёре-багъа аш гесекни таптаса.**

Аян болсун сизге мени талчыгъым,
Магъа чы не, мен дюнъядан таяман...
Ишлейгенлер, чачагъанлар аз болуп,
Тишнейгенлер арта бара – шо яман!

Бу яшавда кѣп гѣргенмен оланы,
Сувукъ сувгъа тиймесе де бармагъы,
Онав учун – ашай-иче, кеп чеге,
Онав учун – «намус кюте» тамагъы.

«Гъазир ашгъа бисмилла» деп туралар...
Аш дегенде – кишнеп асав ат йимик,
Иш дегенде – бетин якъгъа буралар,
Иш дегенде – ихылалар ят йимик.

Сабанчыман, гетегенге гюемен,
Харш битдирмей, сабанымны туварып.
Шо саялы мен жан берме сюемен,
Бугюн сизге муна шулай буварып.

Топуракъгъа сый этсегиз сиз гъаман,
Сыйланарсыз тюшмей сыйдан, абурдан,
Янын салып ятмагъангъа савунда
Ятмагъа тынч бола дейлер къабурда.

Эшитгенмен, къара ерде къалса да
Къара ажжал чалгъанланы санлары,
Кѣк гюезде юлдуз болуп яна деп,
Тѣшден дувлап чыкыгъан азиз жанлары.

Мени жаным акъ юлдузгъа айланмай,
Булут болуп чыкыгъай эди оърлеге,
Къургъакъ къысгъан ашлыкъланы гѣргенде,
Явун болуп къайтмакъ учун ерлеге.

Ажжал чачгъан къаргъышлагъа къалса да,
Ашлыкъ чачгъан алгъыш тюгюл алмакъ ёкъ,
Оъмюр бою харшын терен салса да,
Осаллыкъгъа башын бир де салмакъ ёкъ.

Къыйын бола къан ярагъа ёт басса,
Досну досгъа элтер ёлну от басса...
Амма ерде артыкъ къыйын бар затдан,
Акъ сабанны аявсуздан тот басса...

II

...Къырдан янгы къайтгъан йимик къавшалып,
Ятгъан йимик биразгъа ял алмагъа,
Чыдамлыгъы эте ону таманлыкъ
Ятивда да ярдай сабур къалмагъа.

Ол парахат къырлар мунглу экенге,
Айрылмагъа турагъангъа ессинден,
Гёз алдында къалажакъгъа къырланы,
Къырлар оъзюн салмажакъгъа эсинден.

Энни ону ихтиярсыз оъзюнден
Ахырынчы минутлары юлкъуна...
Шо мюгълетде къартны эки гёзюнде
Гёз алмасдай будайлыкълар толкъуна.

Терезеге багъып гёзюн къаратып:
«Берекетли янгур...» – деди гъарангъа.
Шону айтып бир тамаша кюстюндю,
Бирден-эки болду дюнья къарангы...

Къырда язбаш, къырлар яшыл, янгыргъан,
Сабанчыгъа – уьнемликге тунг къатды.
Жанбазарда бозарып ол янгургъа,
Берекетден тоймайгъанын англатды.

Англатды ол, гёз юмса да юз яшап,
Гёзелликден гёзю тоймай гетгенин,
Гёзеллиги артсын учун дюньяны
Къолдан гелген бары затны этгенин.

III

Сюрювлюклер ошай пашман йырлагъа,
Сатыр-харшлар яралайын сызлайлар.
Бавурлу дос эдинг бары къырлагъа,
Энни къырлар баврун тутуп бозлайлар.

Гъар эртенинг къызыл тангдан башланып,
Сен дос эдинг топуракъ булан, ер булан,
Точка салдынг гъар гюнюнгнию артына
Мангалайдан тамгъан тузлу тер булан.

Гёрген сайын гете эди къуванып,
Оракълардай къатгъан эки къашынгны,

Эки тизден чёгюп, гёзю сувланып,
Энни дюнья сыйпай сени башынгны.

О да бугюн сыныкьмай ким сыныгьар,
Гёзлеринден гёзьяш акьмай, кьан агьа.
Неге тюгюл, сырдаш эдинг сен огьар,
Азиз эдинг авлет йимик анагьа.

Ахырынчы тынышынгны алгьынча
Алгьышларын тюгюл эсе алмадың,
Кьаркьарангдан кьарыв битип кьалгьынча
Кьырларында кьызгьын ишден кьалмадың.

Кёклер сюе гебин учун кьызгьанмай,
Гюлмеллидей энин йыртып алгьанны,
Кьабурунга чечек салмай, гюл салмай,
Лап да ярыкь юлдузларын салгьанны.

Савунгда сен сююп тоюп болмагьан
Топуракьгьа бугюн савбол этесен,
Топуракьдан сюйген затынг ёкь эди,
Сен гьали де топуракьгьа гетесен.

IV

... Яш сабанчы юхлап болмай бу гече,
Бал юхуудан татли ойгьа батгьан ол,
Арив чакьгьа этегендей кьаравул,
Кёкге ювукь кьалкьыбашда ятгьан ол:

«Ай машалла, гёз тиймесин, арив чакь!
Кьаркьарамда кьалгьыма чы, гюч-кьарыв!
Кёпден берли гёзленген гюн тангала:
Башланмагьа тарыкь ашлыкь кьайтарыв...»

Кёк гюмези инныр йимик дёгерек,
Гёз айырмай кьарай кёкню тёрюне.
Ланс-ланс этип йыртыллайгьан юлдузлар
Токь бюртюклер йимик арив гёрюне.

Вая гьейлер, Айны огьар ювугьу,
Вая гьейлер, Айны огьар ариси!..
Айдагьы шо ёлакьлагьа кьараса, –
Аядагьы кьабарчыкьдай гьариси.

Айтма не бар, англашыла яшгъа да,
Гюндюз – Гюнню, гече – Айны тарыгъы.
Айны-Гюнню ярыгъындан аз тарыкъ
Тюгюл бизге аш гесекни ярыгъы.

V

Гъей адам, гъей, баркамангъа сый къайда:
Будайлыкъны таптап чыгъып барасан!..
Гъайран бола шогъар, гъатта торгъай да,
Гёрежексен, оьрге багъып къарасанг.

Сызакъ болуп сойралышгъан кёп башлар...
Къызгъанаман баркаманны заясын!
Будайбашлар янчылмайлы бишсин деп,
Башгъа бирев къабартгъандыр аясын.

Гъалны гёрюп ашлыкъгъа сен гелтирген,
Торгъай гъали йырламайдыр, йылайдыр.
Торгъай, балики, сен янчгъан, сен оьлтюрген
Будайбашлар нече барны санайдыр.

Баш ийсек де ярар будайбашланы
Къаршысында уллу булан яшыбыз.
Будайбашлар салланмагъы энишге –
Салланмасын учун бизин башыбыз.

Баркамангъа языкъсынма болмайгъан
Адам тюгюл, къуругъан бир ёгедир.
Балики, шо будайбашлар, сен янчгъан,
Бюртюк-бюртюк гёзьяшларын тёгедир.

VI

Авлакъланы аяса да сабанчы,
Авлакъ иште аяларын аямай,
Бугюн дюнья кимге аркъа тасын,
Дюнья гёрген огъар аркъа таямай.

Яшавда кёп гёрген оьрнио-энишни,
Топуракъгъа гъалал кюйде къалгъан ол.
Исси экмекни алагъандай, Гюнешни
Аясындан аясына алгъан ол.

Янгыз ашлыкь оьсдюрюп де кьоймагъан,
Ялынланы ярып етген Берлинге.
Кёпню гёрген байракь булан кьолунда
Рейхстагны тёбесине оьрленген.

Орденлерин биз гъар гёрген заманда
Гъакь юрекден баракалла беребиз:
Тер тёкгенин гёребиз ол сабанда,
Дав майданда къан тёкгенин гёребиз.

Оьмюрлюкге янгъан онда бир юлдуз
Агь демесге азувларын кьысгъанда,
Ягьгъа есир юрегини уьстюне
Душман кьолу кьызгъан темир басгъанда.

... Боранлы гюн харшда бюртюк уьшюмей,
Бузласа да, гёрмесе де исси гюн.
Неге тюгюл, чачгьынчагъа сабанчы
Сала огъар юрегини исивюн.

Къышда ону къара сувукь кьысгъангъа,
Яйда ону къайнагъангъа мийиси –
Алтын йимик ашлыкь битген къырларда,
Авулларда – исси экмекни ийиси.

Акь кагъыздан аз буса да англаву,
Сатырлардан толгъан эркин къырлары:
Сыдралы будайбашлар – сатырлар,
Толкъунагъан ашлыкь – ону йырлары.

Шо йыр баргъа юреклерде къуванч бар,
Шо йыр – савлар токь болсунну гъакьында.
Шо йыр баргъа терс айланмай дюнья шар,
Шо йыр – давлар ёкь болсунну гъакьында.

...Тарлавларда гъали кюлте байланмай,
Оракъланы оьрде тюгюл ишлери,
Иннырларда оьгюз егип айланмай,
Балбуланы тюшген тезокь тишлери.

Балики, бирлер ярай бетлеп алма да:
«Сабанчыны макътама геч болгъансан,
Машинлер бар чачма да ва чалма да,
Тема якъдан сен къуйрукъда къалгъансан...»

Мен, бир якъдан, сен айтгъангъа гелемен,
Машинлер кѣп, къолдан ишни алардай.
Амма машин чыкъмажагъын билемен
Сабанчыны алышдырма болардай.

Гъеч бир машин бир заман да, бир чакъ да
Топуракъгъа сырдашыдай тынгламас,
Бир заман да терин тѣкмес бурчакъдай,
Сабанчыдай ерни дертин англамас.

Шо саялы магъа сѣзлер етишмей
Юрек тынар йимик ону макътама.
Огъар бакъгъан сююв менде битерми
Ятгъанда да тийип къабур такътама?!

Гѣрмей буса ашлыкъ чечек ачгъанны,
Къурч иржаймакъ къайда эди дос-досгъа.
Чыкъмай къалса сабанчыны чачгъаны,
Адам чыкъма болмас эди космосгъа.

Тюзюн айтсакъ, барыбыз да бир йимик
Къарагъанбыз сабанчыны къолуна,
Къара тангдан ол авлакъгъа бармаса,
Къол барармы къомузланы къылына?

VII

Нече-нече къургъакълыкъны бурнуна
Бу къургъакълыкъ, бу яллав сув тийдирген:
Бек къыздыра, бетге ялын уруна,
Будайлыкъны, аллелей, не гюйдюрген!..

Башын сукъма ер тапмай бу иссиден,
Торгъай сама тыныш ала тил салып,
Будайлыкъны ягъасында есси де,
Башдан-аякъ пашманлыкъдан ясалып.
Сююнгени негъакъ болгъан бу байлыкъ,
Сююнч болуп етишер деп халкъына,
Ёкъгъа энни чалкъынагъан будайлыкъ –
Юрегинде ону къайгъы чалкъына.

Шолай талчыкъ болсун сизден йыракъда,
Шолай къайгъы сизге бир де гелмесин.

Ол кыйнала сав кялгъан бир морякдай,
Сувда батып яшдан сюйген гемеси.

Ол кыйнала: «Огъ, бу ишге къара да!..»
Озюн озю къасткылся да сакълама,
Билмей къала сабанчы шо арада
Эки гёзю башлагъанын чыкълама.

VIII

Будай тарлав...Будайы ёкъ, орулгъан,
Она бир яш, тура авуп гетмеге...
Не этсин, пакъыр, ачлыгъындан ёрулгъан,
Будайбашлар излей кърмач этмеге.

Шо яш менмен...Яшда гёрген яшынмай,
Ачлыкъ бизин баврубуну яра эди.
Кисесинден кърмач ийис гелеген
Мендей нече арыкъ яшлар бар эди.

Яшлар эдик, яш бусакъ да не башгъа,
Тюгюл эдик биз авузуз, кърсакъсыз.
Атыбызны язмаса да сынташгъа,
Юрегибиз ярып оьтдю ачлыкъ гъыз!

Ач йылларда жымчыкълагъа кьошулуп,
Будай арба оьтген ёлда чаба эдик,
Гъай нагагъ бир тюшюп кялгъан башланы
Ач кьушлардан алда яшлар таба эдик.

Барны гёрсе мени будай кърмачым,
Бары яшлар къаладылар ялына.
Бизин учун кърмачыбыз бир къысым
Тие эди сав дюньяны малына.

Заманда бир авзубузгъа ата эдик,
Гъар бюртюкню бир аявлап, бир тутуп,
Бош кисеме кьолум нече сугъулду,
Кърмач битип кялгъанын мен унутуп.

...Кёпден берли эркин мени яшавум,
Кёпден берли ятмагъанман бир де ач.
Тек бугюн де тамагъымда татыву,
Айтмагъа бир татли эди шо кърмач.

IX

Яш сабанчы эки сююв булан бай:
Мен гъашыкъман топуракъгъа да, сагъа да.
Бир сюювюм алма-салма ер тапмай,
Бир сюювюм къалма кюй ёкъ ягъада.

Сюйгенине кёплер бере гюл байлам,
Агъын, гёгюн, алын къошуп, аривлеп.
Мен де сагъа гъазир этдим бир байлам,
Бары да гюл байламлардан арив деп.

Бу байламны алмагъанман мен сатып,
Уъмегенмен не бульвардан, не бавдан,
Бу байламны, юрегиме сайлатып,
Насип болду уъзме будай тарлавдан.

Сен оланы сарисине къарама,
Сари бола будайбашлар бишгенде,
Сари туюню айрылыгъа ёрама,
Тюсде туююл, иш бир сенде, иш менде.

Бирлер магъа айтма бола: «Къагъы зат!»
Шолай багъа тиер магъа таш йимик.
Тарыкъ туююл эди магъа дагъы зат,
Сююв сыйлы болса будайбаш йимик.

X

Дав йыл эди бизге къувут ялатгъан.
Дав йыл эди уну барны гюню бар.
Давну-шавну башы чыкъмас налатдан,
Ач йылланы юрек нечик унутар!

Юрегиме тюртген йимик бир мыхны,
Бирден эсге тюшюп гете дав йыллар...
Таш гесекдей къатгъан къара жымыхны
Биз гемире туруп гетди сав йыллар.

Эшигибиз ачып боран гиргендей,
Эсимде бар сувукъ хабар къопгъаны,
Хоншубузну яшы ачдан оьлген деп,
Гече туруп, анам ясгъа чапгъаны.

...Яш кьолундан сав булканы тюшюре,
Ерден ону алма кьоймай анасы.
Бу гёрюнюш юрегимни бишире,
Булай гьалгъа кьарап гьайран янасан.

Гёрюп кьалдым биревню нас аягъын,
Акъ булканы тѣбесинден басагъан...
Сабанчыны кьызгъандым, шо аш учун
Анасыны ал увузун кьусагъан.

Сабанчыны кьарап кьарны айлана
Чѣп тѣбеде гёрюнгенде аш гесек.
Чѣп тѣбеге ону атгъанны юреги
Тамаша бар тюгюл буса таш гесек.

Не яхшыдыр токъ экеник гьар заман,
Не яхшыдыр ѳгъу гьали ѳкълукъну.
Не ямандыр, не ямандыр, не яман
Гѣтермеге болмайгъаныкъ токълукъну!

Ач йылланы толкъунларын гѣремен,
Кьарт анамны гѣбюк тюзлю чачында.
Буссагъат да бар дюньяда, билемен,
Гѣбюк кьусуп ѳлегенлер ачындан.

Ана яшгъа ерден алма кьоймагъан
Акъ булканы ойлагъанда заясын,
Къайтып-къайтып кьулагъыма чалына
Ачдан ѳлген хоншу яшны шо ясы...

XI

Лакъыр чыкъса ашгъа кьатыкъ азлыкъдан,
Кант бичилсе – о етмей, бу етмей деп,
Талчыгъасан: «Тамакъ учун кьязыкыгъа
Тюшежеклер буссагъат да битмей!» – деп.

Айтып хыйлы эшитсем де дав гьакъда,
Гѣзюм булан гѣрмегенмен дав-шавну...
Бир хоншум бар сакъатлангъан фронтда,
Айтып битмей бу гьалиги яшавну.

Ону давда ачлыкъ хыйлы кьыйнагъан,
Гьайван йимик ютгъан халта-хултаны.

Бал татытып нече тирет чайнагъан,
Юлкъуп алып этигини ултанын:

«...Эсибизден нечик бола тез чыкъма
Эсде ёкъдан бизге къопгъан шо дёрт йыл!
Элибизге аз тюшмеди талчыкъма
Бир-бирине бозаргъанда фронт-тыл.

Авур бола темир, чоюн, къоргъашын...
Барысын да къыйын санап алмагъа.
Бу дюньялар яралгъанлы, къурдашым,
Ач къурсакъдан авур зат гъеч болмагъан.

Дав йылларда оьтдю башдан кёп толкъун,
Дав йылларда не гёрмедик, не гёрдюк...
Гъар токъ бюртюк артыкъ эди алтындан,
Гюлледен де гючлю эди гъар бюртюк.

Алтын-гюмюш ач къурсакъны токъ этмей,
Алтын-гюмюш таш экенни билдик биз.
Авма къоймай сакълар адамурлукъну
Арпа-будай аш экенин билдик биз.

Адамланы адамлыгъы азмаса,
Эп табула нени эбинден гелме де.
Бир экмекни айтмагъа да айтмайман,
Бир бюртюкню бола эки бёлме де.

Уьст боларгъа байлайгъандай биз негет,
Бир-биревню яраларын байладыкъ.
Акъубалы атаканы алдында
Ахырынчы аш гесекни пайладыкъ.

Ачлыкъ йыкъмай эте буса эрлер дав,
Ана Ватан азат болсун муратда:
Шогъар шагъат – биз къазангъан Уьстюнлюк,
Шогъар шагъат – бизин Ленинград да!..»

XII

...Сыя-сыймай токътар йимик къангада
Кюннелени кюю булан язгъан сонг,
Ана экмек биширге уруна,
Агъач яллап аш кёрюгю къызгъан сонг.
Бармакъларын чебер кюйде ойнатып,

Языв-накыш этмеге де унутмай.
Алай арыв кызаргъан гъар экмекни:
– Баркаман! – деп оьпмеге де унутмай.

Балики, ана язадыр шо ашлагъа,
Къапул балагъ къопмасын деп башлагъа,
Янгыз оьрден гюн иржайып къоймайлы,
Ерде насип иржайсын деп яшлагъа.

Яда буса ана булай язадыр
Бетлерине экмеклени ийленген:
«Улан-кызыны уллу болсун сюювю,
Таза болсун унну йимик эленген».

Она бир гыыз, ярты къалгъан харш йимик,
Ана шогъар къарап пашман боладыр.
Шо гыыз, балики, кыырда сабан туварып,
Давгъа гетген эрин эсге саладыр.

Яда буса экмеклеге язадыр
Бу къарт ана булут йимик акъ башлы:
«Сюйгенлени дагну отун якъмагъа
Сув тѣкгендей сувусун, – деп, – отбашы!...»

XIII

Ант бериле: «Шу нарыста гъакына!»
«Кѣк гъакына!» – кѣп гючлю ант, масала.
Кѣп гезиклер ант береген заманда
Юрегибиз юмурукъдай кыысыла.

«Анам берген сют гъакына!» – деп бирлер
Ант бермеги негъакъ тюгюл, мен билсем.
Ана берген акъ сют аман сакълайдыр
Адамларда адамлыкъны белгисин.

Къоркъа-база туруп, гъаран-гъарангъа
Ант бериле къол уруп да Къуръангъа.
«Гюн гъакына!» – деп де адам ант эте,
Себеби де – Гюнден къача къарангы.

Адам тюгюл бусанг – антынг ялгъандыр,
Адам тюгюл бусанг – антдан къайтарсан.
Адам нече антлар берип алгъандыр,
Антлар кѣп бар, къайсын-бирин айтарсан...

Минг кыылыккыга тиеген бир кыылыккыдыр
Аяккы тюнден аш гесекни гетермек.
Антланы лап сыйлысыдыр, тангыдыр,
Аш гесекни алып кьолгга ант бермек.

Гьей, адамлар, кепге гючю етеген,
Сизге баггып созуп эки билегим,
Гьар гюн эртен гюн чыккыгынча этеген
Бир дуам бар – бар мени бир тилегим:

Тюше буса тюшсюн ачыккы аягга,
Аш гесеклер аяккы тюпге тюшмесин,
Ач яшланы алдатмагга амал деп,
Къазанларда къара билев «бишмесин».

Будайлыккыда будайбашгга будайбаш
Шыбышлайгган йырдан ялккыса сабанчы –
Шаирлени къалам тюшер кьолундан,
Алимлени кьуруп къалар кьуванчы.

Аш гесекни алышдырмай алтын да,
Аш гесекни алышдырмай аккыча да.
Ачлыккы ойтсе, аш гесекни алдында
Тизден чеге тиленчи де, пача да.

Ачыбыздан вай-вай нече агъардыккы,
Ачыбыздан тюшдю бизге гепме де!..
Аш гесекни хапкыгынчагга бир алдын
Тарыккы эди сыйпап бугюн оympме де.

1983

Магъаммат АТАБАЕВ,
Дагъыстанны халкъ шаири

АТЫ ДА, ХАТЫ ДА БЕЛГИЛИ

(А.Жачаевни 60 йыллыгына)

Кёп йыллар алда, биз къумукъ язывчулар ва шаирлер, загъматчылар булан ёлукъма деп юртгъа баргъанбыз. Шолай ёлугъувларда кёп затлар ачыкъ болуп къала, язывчуланы ва охувчуланы аралыкълары беклеше, адамлар къайсы шаирни яратывчулугъуна нечик багъа бере, ону къайсы шиъруларын бек ушата, къайсы сатырлары тынглавчугъа айрокъда бек таъсир эте... Кёп-кёп затлар аян бола шолай ёлугъувларда.

Бу гезик де ортагъа бир нече шаирлер чыгып, озлер артда язгъанларын охуп тайгъан сонг, жыйынны юртеген адам гъалиден кёп йыллар алда яш шаирлер табунуна гиреген Агъмат Жачаевге сёз бердик. Бу чартлап барагъан яш улан мундагъы загъматчылар учун ёлукъма бек гъасирет болуп, йыракъ йылланы ва йыракълардан, дюньяны бир башындан чыгып яда кёкден тюшюп гелгендей, ортагъа учуп чыкыгъандай чыгып, озюню язгъанларын алай бир уллу ругъланыв булан охуп кьойду чу, жыйылгъан халкъны арасына уллу жанланыв тюшюп гетди.

Шаир буса озюню юрегиндеги къайнар гъислени, кёп заманлар юрегинде жыжымлардай жыйып сакълап тургъан гъислени, хыялланы, умутланы, сагъынчланы, сююнчлени ва талчыкъланы, юлкъуп-юлкъуп алып, халкъны арасына атагъан йимик эди.

Агъмат Жачаев аналаны гъакындагъы шиъруларын охугъанда чы, бир-бир къатынлар аналар, къызъашлар гёзъашларын сибире де башлады.

Бир ана чы чыдап болмай, еринден туруп, ону уьстюне геле, къучакълай, гёзъаш теге:

– Баракалла болсун, балам, кёп затланы эсиме салдынг, баракалла сагъа да, сени тапгъан анагъа да, – деп, ол ана шаирден алгъышлар тилей туруп айырылды. Мен буса озгелер булан ягъадан къарап, шу кюйде халкъны разилигин алмакъдан шаир учун уллу савгъат дюньяда бармы экен деп ойлай къалдым!

Мен шо заман шаир Агъматгъа бютюн халкъны атындан шо ана береген баракаллагъа тынглай туруп, Агъмат йимик къумукъ шаирлеге халкъны шолай баракаллалары сама бериле турсун деген ойгъа гелдим.

Мен Агъмат Жачаев булан дагъы да шолай кёп ёлугъувларда болгъанман. Шолай бир ёлугъув чу Агъмат Жачаевни гёрген сайын эсиме гелип гете. Бу гезик буса биз, дагъыстан шаирлер, тюрлю - тюрлю миллетлени вакиллери, Магъачкъаладагъы бир заводну загъматчылары булан ёлукъма баргъанбыз. Бу гезик Агъмат озге шиърулары булан бирге Уллу Ватан дагну ортакъчысыны гъакындагъы шиърусун охугъанда, залда олтургъанланы разилиги оланы юзлеринден билинип тургъаны йимик, арт сатырдан сонг залны окъюртюп кьойгъан харс урувлардан да билинди: шо харс урувлар булан халкъ шаирге гъакъ юрекден рази экенлигин билдирип, ондан шулай айырылып къалма суймейгенлигин де гёрсете эди, харс урувлар шаирни, къайтып-къайтып, сагнагъа чыкъма борчлу этди! Залгъа шолай уллу жанланыв салгъан шо мен озге эсгерген шиъру эди: Уллу Ватан дагну ортакъчысы автобусагъа белет алма бара,

кассагъа телмирегенлер ону ювукъ гелме де къоймай, дагну ортакъчысы къайдан болдунг деп, мысгъылгъа туталар. Шо заман ол адам чыдап болмай, гёлегин йыргып йибери, давда тийген яраларын гёрсетип къоя! Муна булай яшавдан алынган, гъар гюн биз гёрюп турагъан ишлени ва агъвалатланы кюрчюсюнде яратылган шиърулар Агъмат Жачаевни яратывчулугъунда дагъы да кёп бар.

Агъмат Жачаевни яратывчулугъуна халкъ нечик рази экени, ону шиъруларын къумукълар нечик арыв къабул этегени Максим Горькийни атындагъы орус театрда оьтгерилген къумукъ адабиятны ахшамында айрокъда бек аян болду. Шонда да биз барыбыз да гёрдюк: бизин къумукъ халкъыбызгъа Агъмат йимик шаирлер нечик тарыкъ экенни.

**Мен къумукъман, шогъар оьктем юрегим,
Мен къумукъман, Къумукъ тюзде тувгъангъа,
Къумукъ ана чайкъагъангъа гъайлегим,
Ёлакъ бетим къумукъ ана жувгъангъа.
Гёзсюз эдим – гёз берген де къумукъ халкъ,
Айырсын деп мен акъ булан къараны.
Сёзсюз эдим – сёз берген де къумукъ халкъ,
Сёз тапсын деп сав этердей яраны.**

«Мен къумукъман» деген шиърудан.

Агъмат Жачаев къумукъ халкъы учун бютюн поэзиясын багъышлагъаны, анадаш халкъыны къайгъысын да, сююнчюн де гъакъ юрекден сезип, сесленип болагъанлыгъы да ону шолай кёп шиъруларында гёрюнюп тура. Къумукъ поэзиясыны юлдузу чыкъгъанлы да, охувчулар шолай багъып кёп къарама сюеген болгъандыр деп эсима геле: шо юлдуз бир айрыча ярыкъ бере, къумукъ поэзияны кёгюнде бир башгъача йыртыллап гёрюне.

Агъмат Жачаевни яратывчулугъунда адамгъа шонча да шолай бек таъсир этеген инг башлап не зат экен деп ойлашсанг, шулай пикругъа гелесен: ону бары да шиъруларына, гъатта сююв, лирика шиъруларына да гючлю ватандашлыкъ гъислер къошулмай къалмай, ватандаш макъамлары ону къайсы шиърусунда да чалына. Тувуп оьсген, орамларында отдай ойнап яш йылларын йиберген Эрпели юртну, шаир юрекли къанатландыргъан Къумукъ тюзю, къумукъ халкъы, анадаш тили. Ана Ватаны шаирни яратывчулугъуна аслу макъамлары бола гелген:

**Ана десем – Ватан токътай гёз алда,
Ватан десем – ана геле къаршыма,
Ана Ватан деген сёзлер болмаса,
Сёзлюкню мен урайымы башыма?!
Ана Ватан... бу эки де сёз байны
Гъис этебиз бакъгъан якъда маънагъа.
Ватанына тарыкъ тугюл кыызбайны,
Тарыкъ ери ёкъдур тапгъан анагъа.
Ана Ватан – тиревю кёк чатырны,
О баргъа кёк чёкмей тура – тергев бер.
Ана Ватан учун оьлген батырны
Къабурундан къайда болур бийик ер?!
Насип гёзьяш чаяр эди гёзлерим,
Къыйын демек йыр язивну зарпына,
Ана Ватан деген чалмюк сёзлени,
Шу бир шиърум тийсе де бир гъарпына.**

Сёз ерине айтганда, бу шаирни уллу насиби – гьатта шолай уллу ва сыйлы темалагъа багъышлангъан, уллу масъалаланы гётерген шиъруларында ва поэма-ларында ол артыкъ кычырыкълыкъдан, гьурра макътавлардан къутулма болгъанлыкъ, алдын бизин поэмада кёп гёрюне гелген насигъат беривлерден, охувчу-гъа дарс беривлерден оъз поэзиясын сакълама бажаргъанлыкъ.

Герти поэзияны тилинде бютюн халкъ булан лакъыр этме гелген шаирни уьстюне нечик уллу жаваплыкъ ва намуслар тюшегенни шаир Агъмат Жачаев кёп алданокъ англама бажаргъанлыгъын айтма герек.

«Шаир болмакъ тюгюл оюн-масхара» деген шиърусунда ол шо гъакъда булай яза:

**Азлыкъ эте язып турмакъ бир гьалда,
Азлыкъ эте сёзню сёзге тиркемек,
Шаир болмакъ – адам болмакъ бир алда,
Амалсызгъа этип болмакъ бир кёмек.
Шаир болмакъ – ес болмакъ зор чыдамгъа,
Не башгъадыр яшаса да не якъда...
Огъар тие – гъар атгъан таш адамгъа,
Огъар тие итге атгъан таякъ да.
Шаир болмакъ тюгюл оюн-масхара,
Шаирлени оьмюрю тез кыысгъара.**

Агъмат Жачаевни гьалиге ерли къумукъ ва орус тиллерде кёп китаплары чыкъгъан: «Атланаман», «Ана-бала», «Ёллар», «Сююв гечмей», «Къушланы гёзлери булан» эки томлукъ китабы ва шолай башгъалары.

Ону кёп шиърулары йырлар болуп йырлана гелегени кёп бола, шоланы халкъ арада белгили ва сююмлю артистлерибиз ва артисткаларыбыз йырлай. Гьалиден сонг да Агъмат Жачаев бизин поэзияны безендирме болагъан кёп асарлар ярата-жакъгъа шеклик ёкъ.

Адам адамгъа ачувлу, оьжетли болуп барагъан, инсанны ихтиярлары тапта-лып къалагъан бизин девюрге поэзияны, инче саниятны инг де сыйлы ёлун давам эте туруп, Агъмат Жачаев оьзюню яратывчулугъунда инсанланы бир-биревге ра-гъму гёзден къарама, пакъырлагъа кёмекге етишме алгъасама ва дослукъну аяма чакъыра.

Ону оьзюню битиминде де пагъму булан бирге рагъму да, уллу адамлыкъ да бар.

Уллу Ватан дагну кыйын йылларына яшлыгъы рас гелген шаир, гиччи зама-нындан тутуп, кёп кыйынлар гёрген ва инсан кылыкълар ону кысматына шо заманлардан тутуп кыйыла гелген. шаирни шолай уллу сюювден ва рагъмудан, адилликден толгъан юрек болмагъан буса, ол кышны сувугъу уьшютген терек-ни де, сынып къалгъан бутакъны да, юреги-ягъы сынган инсанны да оьзгелер-ден алда гёрме болмас эди, къанаты сынган къаргъаны кышы сувукъ гюнюнде къойнуна салып юрюмес эди:

**Къаргъа бёленген къаргъа
Талаша да талаша.
Талашывдан зат чыкмай –
Кёк бийик, ер алаша.
Аз боламы майданда
Оьтеген – барагъанлар.
Кёмеги тиймесе де,
Кёп огъар къарагъанлар.
Къайдандыр, бир къолу ёкъ,
Бир гиши чыгып гелип.**

**Къайгъысы кёп къаргъаны
Къардан алды илип.
Алды ону, бир намус
Алагъандай бойнуна,
Уягъа салагъандай,
Салды исси къойнуна.
Бир къанатсыз къаргъагъа
Къурдаш табулду, къара:
Къойнунда къаргъа булан
Бир къоллу гетип бара!**

«Къойнунда къаргъа булан» деген шиърудан.

Шаир бир китабына «Сююв гечмей» деп ат такъган. Сююв гечмей. Намус гечмей. Тюзлюк гечмей... Кёп намусланы бойнуна алгъан адам да намуссузлардан ва эдепсизликлерден гечмей, амалсызлагъа амал этме, ян-янын тутма къаст эте.

Шу биз яшап, ахырына чыгъа турагъан йигирманчы асруну бары да къыйынарын ва къуванчларын сезген юрек бизден сонг гележек наслулар сама насипли болсун, аталаны асил ва адилли къылыкъларына ва адатларына амин болсун, инсан инсан булан янгыз татывлукъну, къурдашлыкъны, инсанлыкъны тилинде сёйлесин деп талпына ва герти шаир озгелерден гечмейген йимик, озюнден де гечмей: инсанлагъа бир яхшылыкъ этмей къойгъан гюнюн де, берип бола туруп, сюйгенине бермей къойгъан гюнюн де... гечмей.

Шаир уллу намусланы ва жаваплыкъны инг башлап оз бойнуна ала ва уллу талапланы инг башлап озюнню алдына, оз яратывчулугъуна сала... Шо саялы да Агъмат Жачаевни гъар сатыры дегенлей агъачкъомуздагъы алив кюйленген къыл йимик янгыра ва алив чалына.

Гъали Агъмат Жачаев – халкъыбызгъа хаты да, аты да белгили шаирибиз, къумукъча ва орусча чыкыгъан кёп китапланы автору, шо китаплары огъар поэзияны ва халкъ сюювюнню оърлерине етме ёл ачгъан.

Абдулмежит МЕЖИТОВ,

шаир, педагог, Россияны язывчуларыны союзуну члени

ШАИРЛИКНИ ШАГЪРА ЁЛУНДА

Агъмат Жачаев – бугюнню къумукъ поэзияны инбашларына алып юрюйгенлени бириси. Ону къайсы китабын охугъанда да ону шаирлик гюнчуне къурчунг къана. Шаирни «Охувчуларыма» деген шиърусунда булай сатырлар бар:

**Мен гъали де айтмагъанман санлы сёз,
Йыр ярышда савгъат алып озагъан.
Тек тарыгъын гъис этемен жанлы сёз,
Къаркъарама тарыкъ йимик таза къан.**

Бу сатырлар янгыз шаирни гъали болгъунча этген ишине разисизлигин гёрсетип къоймай «санлы сёз» айтмагъа борчлу экенин де гёрсете. Озокъда, озю этген ишге, язгъан асарларына бир шаир де рази болмагъан. Гъар заман лап яхшы шиъруларымны гъали де язмагъанман деп ойлагъан.

Шаир инсанланы юрегинде яхшы гъислени, хыялланы тувдурмакъны, асил къылыкъланы тарбияламакъны, оър даражадагъы адамлыкъны уятмакъны борч этип алгъан. Шондан уллу ва къыйын борч болармы, айрокъда бу гъалиги девюрде?! Шаирни айрокъда, бугюнню яшавну гъакъындагъы, къылыкъны, загъматны гъакъындагъы масъалалар къыйнай. Бу алгъасавлу яшав шаирни бары затгъа алгъасата. «Алгъасата» деген шиърусуну артында неге алгъасайгъаны алив айтылгъан:

**Алгъасатмас эди мени минутлар
Антгъа бир де не язбашда, не къышда,
Тав башында тюгюл буса умутлар,
Ажжал тюгюл буса эгер инбашда.**

Шаир яшавну гёрсетмек учун, ёкъ ерден де ой табып, инанардай айтып ва гёрсетип бажара, «Къара недир, акъ недир» гёрюп билмейген шаирге маъналы сёз айтмагъа тынч тюгюл. А.Жачаев яшавдагъы къарагюнню гёрсетип къоймай, яда къурдашына бакъгъан уллу сюювню гёрсетип къоймай, оъзюню яралангъан юрегин де гёрсете:

**Къара недир, акъ недир мен билгенмен,
Жан къыйнатар къарагюнню гёргенде,
Къардай ап-акъ гебинине чырмалып,
Жан къурдашым къара ерге гиргенде, –
Къара недир, акъ недир мен билгенмен,
Дав йылларда ачлыкъ къоймай айныма,
Къара йылан болуп, бетим агъартып,
Чырмалгъанда мени назик бойнума.**

Мунда янгыз ачдан бети агъаргъан гиччи Агъмат гёз алгъа гелип къалмай, биз, давдан сонггъу наслу, барыбыз да гёз алгъа гелебиз. Шиъруну артдагъы сатырындагъы «назик» деген сёз кёп затны англата. Давдан сонг ашдан тоймай къалгъан бары да яшланы бойнулары назик-назик бола эди. Мунда гъайран итти гёрюп билегенлик бар. Дюнъяда инсандан сыйлы зат ёкъну барыбыз да билебиз. Тек кёбюсю гезиклерде биз абур, макътав тийишли адамланы да макътамайбыз, гёрмейбиз, оьлген сонг, уллу ишлер этип макътап айланабыз. О гъакъда автор «Макътав» деген шиърусунда, уллу пайда берген терек авгъанда «Тизив терек эди!» деп макътайгъанланы гъакъында айта туруп, шиъруну булай битдире:

**Макътав яхшы, макътав сёзге гъеч ёкъ дав,
Тек терекге тарыкъ эди шо макътав.
Алай алив яшнагъанда бавунда,
Адамгъа да – гъали тюгюл, савунда.**

Агъмат Жачаевде башгъа бирев айтмагъан затны табып бажарагъанлыкъ да бар. Яшав – талашыв деп айтыла, Биз гъар затны артындан чаба туруп, яшаву-бузну ахырына чыгъабыз. Ишлерибиз битмей гетебиз. Ойлашып къарасакъ: шаир «Яшав даим шербет буса, бал буса» деген шиърусунда айтгъанлай, бары зат яшавда йимик болмай, бизин къыйнамай, гъалеклендирмей, чапдырмай, оъзлюгюнден бола буса – яшавгъа биз яшав деп айтмас эдик. Шу простой гъакъыкътны шаир аз сёз булан алив айтгъан. Шиъруну маънасы булай:

**Бирев сама гёрмей буса пашманым,
Болмай буса бир сама да душманым,
Бир затгъа да къысмай бусам тишлерим,
Къамучусуз юрюй буса ишлерим,**

**Антгъа бир де, баврумну дерт биширмей,
Яшай бусам гёзюмден чыкъ тюшюрмей,
Бар зат тынчлай геле буса баш-бавгъа,
Яшав деп мен айтмас эдим яшавгъа.**

Яшавдан бары да зат гете. Тувмакъ бар йимик, оьлмек де бар. Кёбюсю гезиклерде биз оьлежегибизни эсге де алмайбыз. Юз йыл яшажакъ йимик, къыйынлыкълагъа тюшюп, мал жыябыз. Уьч гюнлюк дюнъяда бирев-биревню хатирин

къалдырабыз... Агъмат Жачаевни «Гетип бара» деген шиърусунда терегинден уьзюлюп япыракълар да гетип бара, ёл булан учун атлы да гетип бара, ташгъын алгъан кёпюр де гетип бара...

**Гетип бара къайтар-къайтмас сапаргъа,
Болар бусан турна йыргъа тынгламай...
Мен тургъанман олар гетип бара деп,
Озьюм гетип барагъаным англайман.**

Мунда ойлашма кёп зат бар. Бу философия ойну автор ким де англар йимик сёзлер булан охувчуну юрегин жымырлатагъанлыкъ, абатын ойлашып алмагъа чакъырагъанлыкъ бар.

Агъмат Жачаев бу шиърусундагъы яшавну багъалап билегенлик, яшавгъа бакъгъан сююв – шаирде Ватангъа, анагъа, инсангъа, табиятгъа сюювню тувдургъан. Биз тувгъан ерибизге байлангъанлыгъыбыз булан гючлю экенибизни яхшы англайгъан шаир «Къаракъушну жавабы» деген шиърусунда къаракъушну тилинден таба Ватангъа бакъгъан сюювню эпсиз уста кюйде гёрсетмеге бажаргъан.

**– Къанатларынг къылычлардай узатып,
Гъей къаракъуш, сен не гъайран саркъасан.
Ярай буса, сагъа бир зат сорайым:
Бу дюньяда сен не затдан къоркъасан?**

**– Гёз алдымда гёз толтурар къаям бар,
Къаяма гёз тикген кюйде саркъаман.
Шонда мени гёзлей къалгъан уям бар,
Мен уямны тас этерден къоркъаман.**

Ватангъа сююв анагъа бакъгъан сюювден тувулуна буса ярай. Демек, А.Жачаевни ананы гъакъында язгъан шиъруларын жыйса, айрыча бир китап болмай зат къалмас эди. Агъматны китапларында аналагъа багъышлангъан шиърулар аз тюгюл.

Биз аналаны хатирин къалдырабыз. Оланы аявлап билмейбиз. Бир-бирде оланы пашман этип, явьюрегин ярабыз. Геч! – деп айтып да бажармайбыз. Анадан айрылгъан сонг буса гъёкюнебиз. Ондан не пайда?! Бу кёплеге хас зат. О гъакъда «Гечдирмеге геч тюгюл» деген шиърусундагъы:

**Айыбыгъыз гечдирмеге геч тюгюл,
Ана гъазир гъар заман да гечмеге, – деген**

сатырланы, бары халкъгъа гёрюнеген ерге уллу гъарплар булан язып къойса да, бир де кёплюк этмес эди.

«Таш» деген сонетинде буса, доктор: «Бюйрегинде таш бар» дегенде, къойнунда таш ёгъуна, таш юрекли тюгюлюне сююне. Бу да – адамлыкъны гёрсетип бажарагъанлыкъ. Гъасили, бу ёрукъдагъы гъар шиъруда инсангъа бакъгъан рагъмулу сююв суратлана. Гъатта адамланы яманлыгъын айта туруп, «Къыйын магъа» деген шиърусун Агъмат булай тамамлай:

**Йымышакъ болсам – осал дейсиз, бош дейсиз,
Къатты болсам – адам тюгюл, таш дейсиз.
Бир тайпагъыз сюе артыкъ шашыма,
Шо заманда башлай къаным ташыма.**

**Яманыгъыз айтып алдым бир нече,
Айтылмайлы къалды нече ягъы да,
Къыйын магъа сизин булан яшама,
Сизсиз къыйын болар эди дагъы да.**

Гертилей де, адамларсыз яшав болмас эди. Эл булан гѳрген къарагюн де байрамдыр деген чи.

Агъматны шиърулары адамлагъа чы нечик де, жанлагъа да сюювден толгъан. «Саякъ ит» деген шиъруну, яда «Янгыз ат» деген шиъруну охусанг, йыламай турмагъа бажарылмай. Инсанны, жанланы сюеген адам табиятны суймей боламы? Табиятсыз инсан, жан яшав этмеге болмай чы!

А.Жачаевни яратывчулугъунда къорувгъа, аявлап сакълавгъа багъышлангъан шиърулагъа да кѳп ер берилген. Бу ѳрукъдагъы шиъруланы охугъанда, шаир табиятны нечик сюегенни, ону нечик аявлама герекни гѳрсетегенликге тамаша бола-сан. Ол жымчыкъны къолунда иситип – жанландырып учургъанындан, гѳбелекни мияманы авундан азат этгенлигинден къувана, къыржанланы къырагъан браконьерни налатлай, кѳллер къуруп барагъанына талчыгъа.

Бу шиъруланы барысында да дегенлейин, шаирни тынч яраланагъан юрегин гѳрме бола. Мунда шаир оъжуне табиятдан уйренив хас экенлигин де гѳрсетме бажаргъан, шаирни гѳзел табият ругъландыра. Шаирни ой этивюню генглиги юрт табиятны гѳрсетип тамамланып къалмайгъанлыкъда, шо табиятдан таба инсанны гъислерин де гѳрсетме бажарагъанлыкъ. Шаирни табият лирикасы да табиятны суратлав тербенишли, ренкли, шаирни гъазына тынч кюйде ирия бола.

Шаир сююв шиъруларыны бирисинде сюемен деп де айтмай, сюювню де ону назларын да суратлав булан гѳрсете. Суйгенлени арасында бѳрю гѳзню оътгерсе, суйгенлер айрыла деп айтыла. Шо темагъа гѳре язылгъан шаирни «Бѳрю гѳз» деген шиърусунда халкъны авзундагъы сѳзден башгъача оъзтѳрече айтылагъанлыкъ бар. Демек, айрылывну шаир бѳрю гѳзден гѳрмей, оъжюндеги оъктемликден гѳре.

Гертилей де, оъктемлик сюювню сув тѳкгендей сѳндюреген гезиклер аз болмагъан. Шаир оъктемлиги саялы айрылгъанлыкъын яшырма чы нечик де яшырмай, айтылгъандагъы оъжюндеги авур гъалны да яшырмай айта:

**Арабызда ачув болду, сѳз болду,
Арив сѳйлеп гечип къойсам ѳкъ кемлик,
Арабыздан оътген бѳрю гѳз болду –
Шу мендеги оъте артыкъ оъктемлик.**

**Айрылабыз... чул бермеймен аз сама,
Тайдырмайман эки къолум бичимден,
Токътасам да сюегендей йырлама,
Мен йылайман, сыр билдирмей ичимден.**

Арт вакътилерде аталардан къалгъан асил къылыкълар аз бола барагъанын, адамлыкъ, эргишилик аза барагъанны эсге алсакъ, Агъмат Жачаев къылыкъ тема-лагъа язгъан шиъруланы агъамияты эки къабат артыкъ экенине тюшюнежекбиз.

Ата-анагъа, уллулагъа абур этив бырындан къалгъан адат, биз ата-аналагъа абур этмесек, бизин гѳрюп яшларыбыз бизге де этмежеги ачыкъ зат. Гъали чи динге къуллукъ гючленгенде, шо адатлар гючленип де бара. Буса да ата-анасын уллу болгъанда, турагъан ерин де танымайгъан авлетлер, оланы къартланы сакълайгъан уйлеге берегенлер азмы, ата-анасы оълюп, башгъалар гѳмген сонг гелегенлер яда шо заманда да гелмей къалагъанлар ѳкъму. Яда атасыны, анасыны къабурун танымайгъанлар азмы? Бу темагъа «Сынташны гъакъындагъы баллада» шотайланы титиретеген шиъру десек тюз болур.

Не буса да гишиге яманлыкъ этген адамны къачан буса да ахыры хайыры болмай. Ону неге экенин англатма да бажарылмай. Азмы гъали де табиятта англашылмайгъан ишлер?! Азмы яшавну яшыртгъын сырлары? О гъакъда шаир «Илмек болуп илинер» деген эки байтлыкъ шиърусунда нече де дурус айтгъан:

**Ёллар яшай... Ёллар узун я къысгъа,
Ёлланы да бар къысматы, ириси:
Бири бизин байлай ягъгъа, намусгъа,
Осаллыкъгъа байлай бизин бириси.**

**Адамлагъа къара тутсам юрегим,
Къара билев яшыргъандай къойнума,
Йылан болуп аягъыма чырмалар,
Илмек болуп илинер ёл бойнума.**

Шаир оъзюню сатира шиъруларында да экиюзлюлени, сюркюччюлени, ялгъанчылану, бетгёрдюлени къапасгъа тута. Бу меселдеги шиъруларында шаир гёзюне къарап гёнгюн билегенлигин гёрсете.

**Бет гёргенде бетинг язлы, чул бермей,
Арт бергенде акъырагъан чилленг бар.
Къолунг булан къарасанг да гюл берме,
Юрегингде яшырылгъан гюлленг бар.**

Бир-бир гъакимлер: «Тюрт!» – десе, гёзюн чыгъарагъанлар, «Чачын гес!» – десе, башын гесегенлер, «Ит бол!» – десе, гъаплайгъанлар арабызда гъали де бар. Шаирни шолайлагъа багъышлангъан «Бу тайпалар» деген шиърусундагъы булай сатырлар эсде къалмай болмай:

**Амал буса шо тайпалар ташдырып,
Сюювге де салар эди планны:
Токътагъыз! – деп авлакъ ишлер битгинче,
Жанын алар эди къызны-уланни.
Пеленчени чачы артыкъ оьсген деп,
Бирев болса эгер оьрден айтажакъ,
– Баягъыны башын гесип алдыкъ! – деп,
Бу тайпадан гъазир жавап къайтажакъ.**

Шолайлар тюгюлмю эди 1937-нчи йылларда минглер булангъы тизив уланланы тутуп туснакълагъа онгаргъан. Оьрден текаран шолай тавуш болса, гъали азмы арабызда шолай этер йимиклер?!

«Ялгъан кюлкю, ялгъан гёзьяш» деген шиъруда ялгъан кюлкюден де, ялгъан гёзьяшлардан да къоркъунчлу зат ёкъ экени эсгериле. Достоевскийни: «Адамны кюлкюсюнден лап да тынч англама бола», – деп язгъаны да негъакъ тюгюлдюр. Ялгъан гёзьяшны артында да кёп нажжаслыкъ яшынгъаны ачыкъ.

Атын яшырып арзалар язагъан адам тюз затны язмайдыр, яза буса, ол атын яшырмас эди. Тюз затны язагъан адамгъа къоркъма зат ёкъ. «Атын яшырып язагъан адамгъа» деген шиъру булай бите:

**Юртдан гене атсыз кагъыз язылгъан,
Къабурларда поч ёкъ, къабур бек бола.
Тек не этерсен, юртлуларынг гъали де
Сен къабурдан язгъандыр деп шек бола.**

Бу бек кѳужурлу. Шолай арзалар язагъан адам кѳолун гессе де токѳтамай деп айталар. Шаир шолай адамны келпетин гючлендирмек учун кѳабурда да токѳтамаймы экен деп шеклендиреген кюйде язгъан. Бу шаирдеги усталыкѳ, сѳздеги сигѳручулукѳ.

Осал адамны сѳксе де, шаир яхшылыкѳ этмеге белсенген рагѳмулу, йымышакѳ... «Кѳазгъан бусам» деген шиѳрусунда ол булай айтгъан:

**Язгъан бусам йырларымдан башгъа зат,
Дос-ювукѳгъа салам кагъыз язгъанман.
Кѳазгъан бусам, кѳую тюгюл башгъагъа,
Ёл ягъада булакѳгъа ер кѳазгъанман.**

Шаир оѳзю ким экенни оѳзю яхшы биле. О гъакѳда ону «Тоюп болмай» деген шиѳрусунда бизин ойлашдырмай кѳоймайтгъан булай сатырлар бар:

**Кѳапас учун тюгюл кѳолум кѳатывлу,
Мен кѳойнумда сакѳламайман билевлер,
Мен дюр бусам ярай гъайран татывлу,
Мени чайнап тоюп болмай биревлер.**

**Аччы болма суюмей эдим мен негъакѳ,
Аччы сѳзюм биревню де кѳыйнамай,
Болуп турсам эгер булай йымышакѳ,
Ютуп кѳойма сюерми экен чайнамай?**

Шаирни бары да шиѳрулары дегенлей, оѳзюню хасиятына, битимине кѳыйышывлу ювашлыкѳ булан, англашылагъан енгил тил булан язылгъан.

Яшавгъа тергевлю лирик башгъалар гѳрмес йимик затланы да гѳзден кѳутгъармай. Шаирни чебер айрылыкѳлары айрокѳда ачыкѳ гѳрюне. Агъмат Жачаевни поэзиясында сонетлер айрыча ер тута. Кѳумукѳларда дагъы сонетлер язгъанлар ёкѳ. А.Жачаевни сонетлери кѳапия янындан тюрлю-тюрлю. Шо тюрлюлюкню де автор кѳумукѳ сонетлерде оѳзю яратгъан. Ону сонетлерини бирдагъы бир чеберлик янындан айрылыгъы, савлай сонетлени тенгледирив булан язылгъанлары бар. «Ким де минген» деген сонетде яшав – поезд:

**Бу поездни вакѳтиси ёкѳ толмагъан,
Ким де минген – тиленчи де, пача да...
Биревге де шондан тюшмей кѳалмагъа
Кѳемек этмей не чын да, не акѳча да.**

«Бир иржай», «Аз заманлыкѳ акѳ шаршар» деген шиѳрулар да тенгледиривлер булан язылгъан. Агъмат Жачаев бир-бир шаирлер йимик, шиѳру язивда янгы формалар, кѳычырыкѳ сѳзлер излемеген, сѳзню гючу булан англашылагъан кюйде маъналы сѳз айтмакѳ шаир учун инг де сыйлы иш экенни анлагъан. Ону сонетлери охувчуланы тергевлюн тартагъаныны себеби де шондадыр. Ол язгъан шиѳруланы, сонетлени охугъанда, шаир сѳзню уѳстюнде кѳп ишлейгенлик де гѳрюне. Гѳрюнюп турагъанда йимик, шаирни лирика игити кѳп затны гѳрген, яшав кѳутуртмагъан, таза, йымышакѳ юрекли, исси хасиятлы, герти тарбиялангъан адам. Агъмат Жачаев шаирликни шагъра ёлунда. Ондан дагъы да яхшы поэзия асарлар кѳаравуллама бизин толу кюйде гъакѳыбыз бар.

1990

ДАГЪЫСТАННЫ ХАЛКЪ ШАИРИ

Къыйын заман экенге де къарамайлы, табият да, Аллагъ да тувмадан берген пагъмуларын Дагъыстанны шаирлерини кёплери халкъыны пайдасына къоллай. Расул Гьамзатов да айтгъанлай, шаирлеге план салынмаса да, олар яллыкъ билмей, ял билмей, озлени шаирлик гьислерин, ойларын, чебер асарларын халкъына етишдирирге гьасиретликде яшай.

Къумукъ шаирлени бугюн лап да ал сыдырасында чалышагъан, халкъыбыз озюн де, язгъанын да ытесиз абурлайгъан шаир Агъмат Жачаев десем, юрегинде аз сама да тазалыгъы бар адам рази болар деп ойлайман. Бугюнлерде огъар Дагъыстанны халкъ шаири деген гьюрметли ат берилгенине миллетибиз гьакъ юрекден сююнегенине шеклик этмеймен.

Агъматны мен кёп эртеден таныйман, поэзиясын да бек ушатаман. Гъали, ол халкъ шаири болгъанда, Агъматны гьакъында язайым чы деп олтургъанда, хыйлы заман ойгъа батып турдум. Къыйынымны геч англадым: шаир Агъматны гьакъында язмакъ да, Дагъыстанны халкъ шаири гьакъда язмакъ да башгъа даража экен! Буса да, тартына-тартына язаман...

Агъмат – бир хыйлы китапланы автору. Гертилей де, бир гюн сама ишден де къалмай, шонча асарлар яратмакъ оюн-масхара тюгюл. Адабиятны юрекден сыймейген адам ону кютюп болмай. Ону китаплары – ону юхусуз гечелерини шагъаты.

Агъматны бир нече китаплары орус тилге де гёчюрюлген, шаирни сонетлери де охувчулагъа айрыча таъсир эте. Шаирни сайламлы шиърулары ва поэмалары анив безендирилген уы томлукъ китап болуп чыкъды. Мен кёп керенлер шагъат болгъанман: къумукъ халкъ Агъматны шиъруларын да, озюн де бек сюе, охуй, гёнгюнден уйрене ва абур-сый эте. Шо буса – шаир учун уллу ыктемлик!

Дагъыстанны халкъ шаири деген ат – бек сыйлы ат. Шаирлер кёп, амма халкъ шаирлени къолдагъы бармакълар булан санап боласан. Айтагъаным, арт вакътиде, бизде мердешленип къалгъан йимик, сыйлы атлар, шаирни яшагъан ымюрюне гёре тюгюл, шаирни халкъыны къыйынына багъышланып язылгъан чебер асарларына гёре бермеге тюше. Агъмат язгъан шиърулары кёплер гёнгюнден билегенине себеп – шаир охувчулары юрек гьислерин англап, оланы шаирни гёзюнден суратлап, охувчулары яшавунда болагъан гъалланы уста гёрсетип болагъанлыкъ.

Агъмат тюрлю-тюрлю темаланы гётере. Ол лирика, патриот, философия, сиясат, намус, ягъ, адамлыкъ, бусурман къылыкъ темаланы бир йимик уста чече. Ол янгыз шиърулар язып къоймай, уллу поэмаланы да яратгъан. Ол «Пашман поэма», «Аш гесек», «Ёллар», «Ана тил–алтын хазна» деген поэмаларында биз ырге эсерип гетген юрек гьислерин ызюню хасиятына да, яшавгъа да къыйышагъан кюйде суратлай. Шу поэмаланы барында да, аслу гъалда, бир ой бар: къумукъ халкъ нечик яшагъан, бугюнлерде нечик яшап тура ва гележекде не ёл тутма хыяллы. Шо поэмаланы охугъанда шаир миллетини яшавун яхшы янгъа бурма айланагъанын англайсан.

«Аш гесек» деген поэма кёп къыйынлы йылларда халкъны яшавуна багъышлана. Онда аш гесек аслу ерни тута, ону буса сабанчы ысдюре ва шаир охувчуну топуракъгъа сабан салынмайгъан гюнлени Аллагъ гёрсетмесин деген ойгъа гелтире. Шо гьакъда яза туруп, Агъмат поэмасын булай битдире.

**Будайлыкъда будайбашгъа будайбаш
Шыбышлайгъан йырдан ялкъса сабанчы,**

**Шаирлени къалам тюшер къолундан,
Алимлени къуруп къалар къуванчы.**

**Аш гесекни алышдырмай алтын да,
Аш гесекни алышдырмай акъча да,
Ачлыкъ ойтсе, аш гесекни алдында
Тизден чёге тиленчи де, пача да.**

**Ачыбыздан вай-вай нече агъардыкъ,
Ачыбыздан тюшдю бизге гёпме де!
Аш гесекни хапгынчагъа бир алдын
Тарыкъ эди сыйпап бугюн оьпме де.**

Бу поэма ойлашма сюегенге ойлашма, ишлема сюегенге гъакъыл алма, мол-
лукъгъа элтеген ёллар ачып тура.

Яшырма не тарыкъ. Дагъыстан адабиятта язывчуланы, шаирлени язагъаны да,
хасияты, къылыгъы да къыйышагъанлар айтардай кёп тюгюл. Белгили орус шаир
Н.А.Некрасов: «Сен шаир болмасанг да, ватандаш болмагъа борчлусан!»— деп не-
гъакъ айтмагъан. Агъмат булан мен нече тюрлю гъалларда болгъанман, амма бир
керен сама да ол намусун ер этип, адамлыгъын сатып яшавда ёл алмагъан.

Не гъалгъа тюшсе де, намусун, ягъын оьр даражада сакълагъан. Бары да адам-
лар булан сёйлейген ону бир тили бар: гъакимге ялыныв, масхара булан ёл алыв
огъар табиятындан берилмеген. Айтагъаным, Агъмат герти шаир де дюр, герти
къурдаш да дюр, сав-саламат адам да дюр. Шо саялы болма ярай, шаирлик пагъ-
мусу да оьр даражада!

Бу ерде Агъматны бирдагъы бир пагъмусун эсгермесек ярамай. Оьзлени шиъ-
руларын гёнгюнден билеген шаирлени биз де гёргенбиз, амма Агъматны йимик
язгъанын гёнгюнден уста охуйгъанланы гёрмегенмен. Тюрлю-тюрлю шартларда
охувчулар огъар шиъруларын охумагъны тилей. Агъмат, сигъручу адамдай, би-
раз заман ойлашып, гъар тюрлю темалагъа гёре шиъруларын бир охуп къоя да:
тюк-тюгюнг эретуруп гете. «Сынташ», «Тартып йыртды гёлегин», «Ана-бала»,
«Мен къумукъман» ва шолай башгъа шиъруларын халкъ огъар кёп охута. Мюкюр
болабыз: шолай охуп болмакъ да – уллу пагъму!

Мен дагъы да тамаша болагъан зат: Агъмат бир иште ишлеп турагъаны 40
йыл бола.. Башгъаланы йимик тынч, пайдалы ишлеге де гёз сатмагъан, сюйген
буса, заманында гётетилип де болар эди. Бу гъал да ону янгыз яхшы янындан
суратлай.

Озокъда, сесленив макъалада Агъмат йимик адамны толу келпетин ярат-
ма тынч тюгюл. Тек ону агълюсюню гъакъында эсгермей болмайман. Агъмат,
биринчи шиърусундан тутуп да, язывуну биринчи охувчусу, уягълюсю Инсапха-
ным булан татывлу яшав сюре. Эки уланы ва бир къызы – сав-саламат, ата-ананы
разилигин алагъан авлетлер, эки де уланы академияланы битдирген пагъмулу
художниклер де дюр.

Агъмат оьзю де, агълюсю де – ажайып эринмейген адамлар. Шогъар шеклик
этегенлер оланы ожагъына барып къарасын: бавундагъы гюл-чечек, терек-бав,
гёзеллик гечеден эртенге оьзлюгюнден болуп къалмагъан – экевюню де къастлы-
гъы булан яратылгъан. Бу даража агълюде бир-биревге абур-сый этилмей болгъан
буса, болмас эди.

Къурдашым, сырдашым, ёлдашым Агъмат! Мен ва бизин агълю къумукъ
халкъ булан бирге сагъа Дагъыстанны халкъ шаири деген сыйлы ат бергенлик
булан гъакъ юрекден къутлап, гележекде де шагъра ёллар ёрайбыз. Сыйлы атны
артына яшынмажагъынгны да яхшы билебиз.

2011

Казим КАЗИМОВ,
шаир, Россияны язычуларыны союзуну члени

КЪУМУКЪ ЭКЕНИК НАСИП

Гезикли бу макъаламда белгили къумукъ шаир Агъмат Жачаевни зор уллу яратывчулугъуна чомулмайлы, бизге де, кѣп санавдагъы охувчулагъа да терен таъсир этеген бир агъвалатны гъакъында айтып, ону пагъмусуна тынглавчуланы тергевюн бирдагъы керен бакъдырмакъны тийишли гѣрдюм.

2001-нчи йылны 29-нчу сентябринде Атланавул юртгъа, Йырчы Къазакъгъа салынгъан эсделикни ачылывуна багъышлангъан мажлисге кѣп халкъ жыйылгъан. Бу агъвалатны оър даражада оьтгерме бойнуна алгъанлар школаны алдындан оьтеген таш ёлну кырккып, машинлени юртну ичинден айландырып йибергенлер. Язывчуланы Дагъыстан Союзундан бири къалмай, бары да гелген демеге ярай. Буланы башын тутуп гелген Дагъыстанны халкъ шаири Расул Гьамзатов да бар эди.

Жыйын ачылды. Дагъыстанны оьзге халкъларыны вакиллери де англасын учун жыйынны орус тилде юрютелер. Жыйылгъан кѣп халкъ бек тыгъыс ерлешген. Юртлулар да, школаны охувчулары да гѣрмекли къонакъланы къаршысында эретургъанлар. Оьзге миллетлени вакиллери, гъариси оьз ана тилинде Йырчы Къазакъгъа багъышлангъан асарларын охуй. Таржума этгенлери барлар шиъруларын орусча да охуй, ёкъ буса, ана тилинде язгъаныны маънасын англата. Сѣйлевлени арасында къатынланы астаракъ шыбышлавлары эшитиле. Сѣйлевлер давам этиле. Шо заман трибунагъа белгили шаир Агъмат Жачаев гѣтерилди. Шаирликни устасы, шаирлени устазы Йырчы Къазакъны гъакъында бир-эки сѣз айтгъандан сонг, ол Къазакъгъа багъышлангъан шиърусун охума гиришди.

Къайнар, жагъ шиъруларын охуп йибергенде, жыйылгъан халкъны къавгъасы, тербениши аста бола башлады.

Оьзюню янгы чыкыгъан уьч томлугъуну башындагъы Агъматны уллу яратывчулугъуну гиччи бир гесеги болуп токътагъан «Къара халкъ» деген шиърусун охума урунгъанда, бир тамчыда да дерия-денгиз хасиятлары бары гѣрюнюп къалды. Айлананы шыплыкъ къуршады.

Астаракъ къачагъан ел де, огъар елпиллейген къумачланы тавушу да, гъавада учагъан жанланы сеслери де, айланып ариден барагъан машинлени авазы да ёкъ болуп къалды.

Бек агъамият берип тынглагъан къаравчулагъа шаир:

**Къара харшгъа акъ бюртиюк де, къарасанг,
Къара халкъны аясындан ташлана,
Ватан неден башлана деп сорасанг,
Къара халкъны къайгъысындан башлана.**

– деп, бу шиъруну биринчи бѣлюгюн шыплыкъгъа атды.

Шаирни гъар сѣзю, гъар пикросу тынглавчулагъа етишегени, оланы юрегинде сесленегени билинди.

Булай шыплыкъда токътагъан чебер сѣзню къабул этме гъазирленген халкъгъа оьзюню машгъур тавушу булан:

**Аз буса да алда алгъа бара эди,
Гъали буса артгъа багъып бара халкъ,
Къара якъдан алда аз-маз къара эди,
Гъали буса къарадан да къара халкъ.**

– деген сатырланы охугъанда, төр якъда олтургъан, къумукъ тилни билмейген къонакълар не буса да бир алапат барны гьис этип, янгыз Агъматны тавушу бузагъан шыплыкъга тергев бердилер. Мажлисге жыйылгъан халкъ не буса да бир гючню таъсирине берилгенин эслеген уллу шаирибиз Расул Гьамзатов эки ягъына тергевлю къарады.

Трибунадагъы Агъматгъа тигилип токътады. Бу мюгълетде пагъмулу авторну чебер асары булан тынглавчуланы бир пикрулугъу, сеслешивю барны гьис этди. Тынглавчуланы, айрокъда къатынгишилени гёзлеринде гёзьяшлар гёрюндю.

Чебер сёз булан тынглавчуланы юрегиндеги, оюндагъы дертин-зарын шаир оъзюню сигъурсу булан уста кюйде тавушландыргъаны аян болду. Шыплыкъда пысгъан халкъ тербенмей, юреклери йибиген, оъзлени кыйынын булай ачып, аян этип айтагъанлыкъны адамланы кёплери биринчилей гьис эте эди буса ярай.

Агъмат халкъны булай гъалын бирден-бир оърчюкдюрюп:

**Баргъа онда чыдамлыкъны запасы,
Законлар да залим огъар чагъыла,
Къайдагъы шо законланы къапасы
Къатты кюйде башлап огъар къагъыла!**

– деп узатып тербеди.

Шаир, язывчу яратгъан оър даражалы асарлар да, яратывчудан тынглавчугъа, охувчугъа барагъан аралыкъда таъсирлигини бир пайын тас этме бола. Сёзлени маънасы булан да, тындырыкълы охуйгъан кюю булан да, янгыз шаирни оъзюне хас чалыныву булан да Агъматны асарыны чеберлиги де, ругъу да тынглавчулагъа толу даражада етише эди. Чакъырыв бёлюклени охугъан сонг, тавушу тамаша алышынып, шаир сораflu бёлюклени охума гиришди:

**Дав йыллар да тюгюл булай алгъанда,
Тек къара халкъ языкъ къайда къарасанг,
Башынг чыкъмай къалгъан къара ялгъандан,
Сен не этесен, Ватан, къайда барасан?**

**Баргъан сайын булай шашса-къутурса,
Къара гючню этер экен ким сайпар,
Къара гючню башын сыйпап сен турсанг,
Къара халкъны башын, айт да, ким сыйпар?**

**Арив тангынг башласа эди билинме,
Ачлыкъ сагъа ахыр тобун чакъгъынча,
Къара халкъынг башлагъынча тиленме,
Къара халкъынг садагъа торба такъгъынча!**

Халкъны шып болуп тынглагъанына къарап къумукъ тилни билмейгенлер де, шаирни таъсирине тюшгендей пысып токътагъан. Заман оъзю де токътагъан йимик шыплыкъ. Агъмат буса оъзюню ишин узата. Йымышагъан, чеберликни таъсирине юреклери ачылгъан халкъны йылар гъалгъа салып:

**Къара халкъсыз ненг бар сени макътама,
Къара халкъсыз сен чи аркъа-торкъасан,
Къара халкъгъа аркъанг таяп токътама,
Айт да, Ватан, сен не затдан къоркъасан?**

**Бажарылмай, Ватан, булай къалып да,
Къара халкъгъа нечик амал эт дейсен,
Къара гюнге къара шайы салып да
Болмай буса, оьл деймисен, не этдейсен?!**

Ахырынчы сатырланы айтып битген сонг Агъмат токътады. Халкъ пагъмулу шаирни улуу таъсиринден гъазиринде чыгъып болмай къалды. Гъеч бир тербениш ёкъ. Хыйлы мюгълетлер оьтген сонг учагъан жанланы тавушу, елни талпынывлу сеси янгырды.

Адамлар бирден айыкъгъандай болду. Ариги орамдан, жыйындан айланып оьтеген машинлени авазлары эшитилди. Халкъ оьзюн тапгъан сонг, гючлю харс урувлары булан шаирге оьзюню баракалласын билдирди. Кёп заман гетгенде де Агъматны таъсири таймай турду.

Чеберликни гючюн де, таъсирин де шо гюн биз айрыча гъис этдик.

Анабызны тилинде шулай пагъмулу, таъсирли асарлагъа тынглагъанда тилибизни де, адабиятыбызны да хадирина айрыча билип, юреклерибизде: «Не улуу насипдир къумукъ экенибиз!» – деген пикру тувду.

2007

Магъамматамин АДІЛХАНОВ,
шаир, Россияны язывчуларыны союзуну члени

ХАЛКЪ УРАГЪАН ХАРС ГЪАЛАЛ

Мени гъисабымда, гъар-бир язывчу, ана тилине оьзюню оьз анасына йимик абур этмеге борчлу. Юрекден чыгъагъан гъар сёзге, гъар сатыргъа сый да, тергев де, гъюрмет де тийишли. Муна шолай, тилге югюрюк, оьзюню ойларын, пикруларын, гъислерин, дарай элекден оьтгерип болагъан шаирлени бириси – Агъмат Жачаев.

Мен Агъмат булан сийрек ёлугъаман, амма ону юрегини эркинлигине, пагъмусуна кёп эртеден тюшонгенмен. Айтагъаным, мен Агъмат Жачаевни биринчи шиъруларын не газетде, не журналда охумагъанман, шо замангъы яш шаирни кимге де уялып гёрсетмейген тептеринден таба таныш болгъанман. Шо йылларда ол студент эди. Адабият кружокну башын тутгъан Салав Алиев, яш язывчуланы асарларыны гъакъында хабарлай туруп, бир гезик булай деди:

– Агъматны адабият ёлуну гележегини гъакъында айтмагъа, тюзю, мен язывчу да тюгюлмен, амма къумукъ тилни теренден билмеге къасты барлыкъгъа шагъатлыкъ этип боламан. Аз сёзлю, саламат хасиятлы Салавну бир вакътиде айтгъан шо сёзлерин Агъмат Жачаев оьзюню пагъмусу булан гертиледи.

**Тюзсюзлени тюзсюз сёзю тутулуп,
Тюз сёзюбюз тура буса тутулмай,
Гъеч амал ёкъ бирлер душман болмаса,
Бирлер бизге ят болмаса къутулмай.**

Оьрде эсгерилген сатырлар шаирни башлап чыкъгъан «Ёлугъув» деген китабындан алынган. Гертилей де, охувчу булан биринчи ёлугъувунда (гъатта чеберлик ягъын айтмагъанда), яшавда инсанлагъа хас хасиятланы гъакъында айта туруп, савлай яшавну гёз алдынга гелтирип къоя.

Агъмат Жачаевни адамлагъа бакъгъан якъдагъы сюювю, иссилиги, рагъмусу, тирменни чоргъасындан агъагъан сув йимик чалт етишегенлигин муна шу сегизлик де исбатлай:

**От ёкъ ерде, сувукъ сизге гюч этип,
Айтмагъа бир авур буса гъалыгъыз,
Айланайым оту гючлю отбашгъа,
Алдымда сиз исинип сав къалыгъыз.**

Сюювню юз тюрлюсю бар: Ватангъа, анагъа, кызыяшгъа, кызардашгъа ва шолай да топуракъдагъы минг тюрлю жан-жанываргъа. Агъмат шаир гъисапда шоланы бир кюйде барысын да къуршап, гъарисине сес берип бола:

**Нече керен тувгъан буса толгъан Ай,
Нече керен яйгъан буса ярыгъын,
Бирлер ерде геч-геч тюгюл англамай,
Аналагъа шонча алгъыш тарыгъын.**

Не де башгъасы:

**Эл дегенде – кёкге ете тёбебиз,
Эл дегенде – къана бизин къурчубуз,
Эл байрагъын тизден чёгюп оьбебиз,
Элни суймек гьонер тюгюл, борчубуз.**

Шиъруну ич къурулушунда, къапияда сёзлени толу маънасында къоллап болмакъ да – поэзияны аслу гючу. Шо гючню аслам янын тутагъан ана тил, сонг да шогъар къошум гъисапда, шаирни пагъмусу, ругъу. Шаирде муна шолай гюч де, пагъму да, ругъ да барлыгъына янгыз ону поэмалары, шиърулары тюгюл, ол язгъан терен маъналы дёртлюклери де шагъатлыкъ эте:

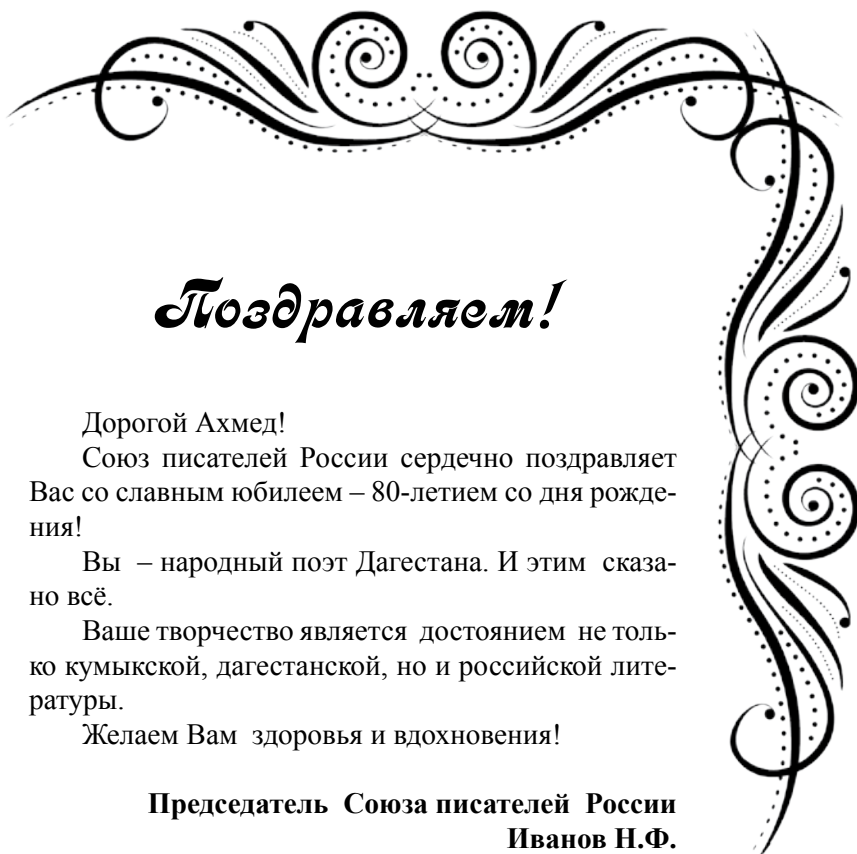
**Яшавунда юрек ачма жан ёкъгъа
Ямантындан къобагъандыр жантарлыкъ,
Янын тутма яндаш ёкъгъа, ян ёкъгъа
Яманокъ бек юрек тарыкъ, жан тарыкъ.**

Шулай сатырланы оьзлени оьз заманында дюньягъа аты айтылгъан уллу шаирлер Омар Хаям, Низами язгъан эди буса, бугюн биз шу къыйматлы сёзлени гёнгюбюзден уйренип юрюр эдик. Демек, охувчуну гёзюнден къарагъанда, олар шаирни философия ойларыны теренлигин англата.

Адабиятны ёлу – четим ёл, сатырлар да тынчлыкъда тувулунмай. Тюзюн айтсакъ, тувма пагъму да сийрек ёлугъа. Агъмат Жачаев яшавда оьзюн нечик шаирге гъисаплайгъаны магъа къарангы, тек мен ону лап да насипли адамланы бирисине тенг эмемен. Неге тюгюл де, ону юрегинде пагъму да ва рагъму да янаша яшай, тезден огъар халкъ урагъан харс гъалал.

2001

Поздравляет!

Дорогой Ахмед!

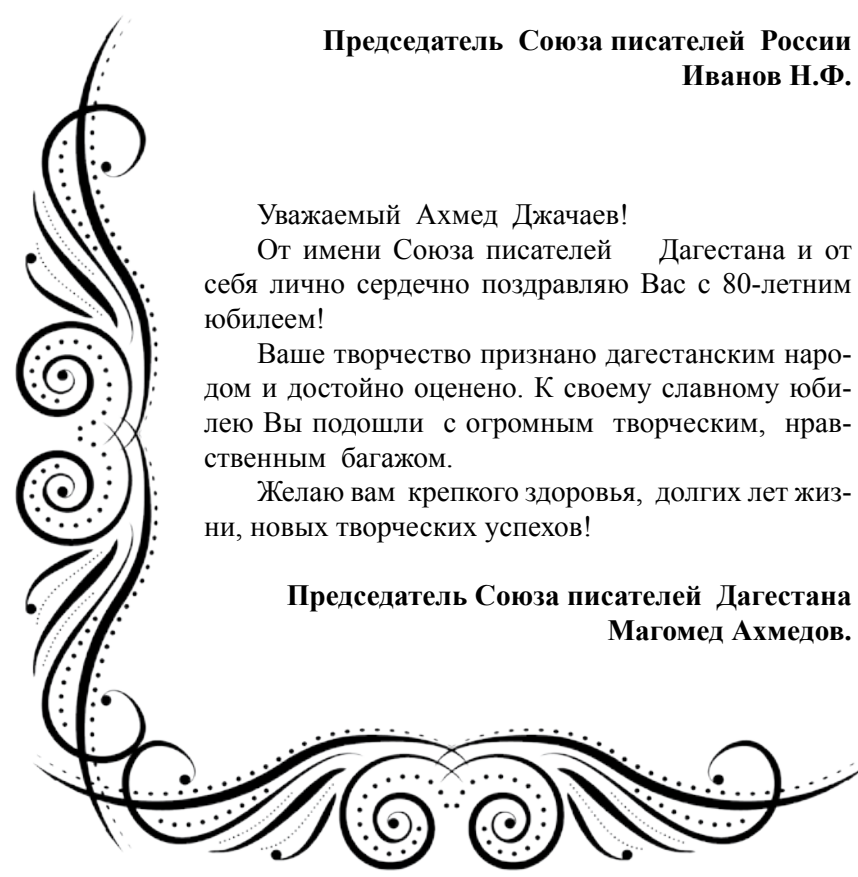
Союз писателей России сердечно поздравляет Вас со славным юбилеем – 80-летьем со дня рождения!

Вы – народный поэт Дагестана. И этим сказано всё.

Ваше творчество является достоянием не только кумыкской, дагестанской, но и российской литературы.

Желаем Вам здоровья и вдохновения!

**Председатель Союза писателей России
Иванов Н.Ф.**

Уважаемый Ахмед Джачаев!

От имени Союза писателей Дагестана и от себя лично сердечно поздравляю Вас с 80-летним юбилеем!

Ваше творчество признано дагестанским народом и достойно оценено. К своему славному юбилею Вы подошли с огромным творческим, нравственным багажом.

Желаю вам крепкого здоровья, долгих лет жизни, новых творческих успехов!

**Председатель Союза писателей Дагестана
Магомед Ахмедов.**

Агъмат Жачаев академик Сагъадулла Абусуев булан.

Академик Алибек Гъажиев булан.

Тангчолпан № 2 – 2019

УТРЕННЯЯ ЗВЕЗДА
На кумыкском языке

